

**ARAPÇA VE TÜRKÇEDE ZİT ANLAMLI SÖZCÜKLERİN
KARŞITSAL ANALİZİ**

Alime Beyza Yıldırhan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞUBAT, 2025

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Alime Beyza

Soyadı : Yıldırhan

Bölümü : Arap Dili Eğitimi

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Arapça ve Türkçede Zıt Anlamlı Sözcüklerin Karşıtsal Analizi

İngilizce Adı : Contrastive Analysis of Antonymous Words in Arabic and Turkish

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Alime Beyza Yıldırhan

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Alime Beyza Yıldırhan tarafından hazırlanan ‘‘Arapça ve Türkçede Zıt Anlamlı Sözcüklerin Karşıtsal Analizi’’ adlı tez çalışması aşığıdaki jüri tarafından oy birliğı ile Gazi Üniversitesi Yabancı Diller Eğıtimi Ana bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Erdinç DOĞRU

Yabancı Diller Eğıtimi Ana bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Doç. Dr. İbrahim ÖZAY

Yabancı Diller Eğıtimi Ana bilim Dalı, Gazi niversitesi

ye: Dr. Öğr. Üyesi Arife ERAY

Mütercim Tercümanlık (Arapça) Ana bilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 23/12/2024

Bu tezin Yabancı Diller Eğıtimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. şaban etin

Eğıtım Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleőtirilmesinde yoğun takvimine ve devam eden akademik çalışmalarına rağmen ilgiyle bana yardım saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Erdinç Doğru beyefendi baőtta olmak üzere kaynak ve yöntem açısından yolumu aydınlatan sayın Dr. Öğr. Üyesi Ayőe İspir Kurun'a, çalıőmamın yolunu açan sayın Doç. Dr. Celal Turgut Koç'a ve Arapçanın sınırsız güzelliğini bana gösteren sayın Prof. Dr. Tacettin Uzun'a sonsuz teőkürlerimi sunarım. Desteğini ve sevgisini esirgemeyen kıymetli aileme, beni her koşulda yüreklendiren canım dedem ile anneanneme ve yüklerimi hafifleten biricik hayat arkadaőtıma teőkürü borç bilirim.

**ARAPÇA VE TÜRKÇEDE ZIT ANLAMLI SÖZCÜKLERİN
KARŞITSAL ANALİZİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Alime Beyza Yıldırhan
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Şubat 2025**

ÖZ

Zıtlıklar evrenin merkezinde yer alan ve varlığın temelini oluşturan yapı taşlarıdır. Yaşam kadar dil de zıtlığın dengeli ritmi üzerine kuruludur. Hangi coğrafyada yaşarsa yaşasın insanoğlu karşılaştığı iki farklı ögeyi ifade edebilmek için karşıt anlamlı sözcüklere ihtiyaç duymuştur. Yüzyıllar boyu birbiriyle oldukça sıkı etkileşim içinde bulunan Türkçe ve Arapça söz konusu olduğunda ise dilin farklı alanlarında olduğu gibi zıt anlamlı sözcüklerde de belli geçişlerin olması kaçınılmazdır. Bu çalışmada anlambilim konularından zıt anlamlılık konusu değerlendirilmiştir. Türkçe ve Arapçadaki zıt anlamlı kelimeler incelenmiş ve farklı zıtlık türleri saptanarak iletişimde her iki dilde en sık karşılaşılan örnekler belirlenmiştir. Söz konusu örnekler karşıtsal analiz yöntemiyle incelenerek anlamsal açıdan analiz edilmiş, Türkçe ve Arapçada benzer ve ortak olarak bulunan zıtlık türleri ile eşdeğerlik düzeyleri tespit edilmiştir. Bu şekilde, dil öğretiminde zıt anlamlar konusuna vurgu yapılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Karşıtsal analiz, zıt anlam, semantik, dilbilim, ezdad
Sayfa Adedi : x + 69
Danışman : Prof. Dr. Erdinç Doğru

**CONTRASTIVE ANALYSIS OF ANTONYMOUS WORDS IN
ARABIC AND TURKISH**

(M.S. Thesis)

Alime Beyza Yıldırhan

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

February 2025

ABSTRACT

Contrasts are among the essential building blocks that lie at the center of the universe and form the foundation of existence. Just like life itself, language is also built upon the balanced rhythm of contrast. Regardless of the geography in which they live, humans have always needed antonyms to express the two different elements they encounter. When it comes to Turkish and Arabic, which have been in close interaction for centuries, it is inevitable for certain transitions to occur in antonyms, as in various other aspects of language. This study evaluates the concept of opposition within the framework of semantics. The phenomena of contrast in Turkish and Arabic have been examined, and various types of oppositions have been identified, highlighting the most commonly encountered examples in communication within both languages. These examples have been analyzed using a contrastive analysis method and semantically evaluated to determine the types of opposition and levels of equivalence that are similar or common in Turkish and Arabic. In this way, the study aims to emphasize the importance of antonyms in language teaching.

Key Words : Contrastive analysis, antonymy, semantic, linguistic, opposites
Page Number : x + 69
Supervisor : Prof. Dr. Erdinç Doğru

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu.....	2
Araştırmanın Amacı.....	3
Araştırmanın Önemi.....	3
Araştırmanın Soruları.....	3
Sınırlılıklar.....	4
Evren ve Örneklem.....	4
Verilerin Toplanması	4

Verilerin Analizi.....	4
BÖLÜM II.....	5
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
Dil Nedir?.....	5
Dilbilgisi ve Dilbilim.....	7
Karşıtsal Dilbilim.....	10
Karşıtsal Analiz Nedir?.....	12
Anlam ve Anlambilim.....	15
Temel Kavramlar.....	17
Anlam Dönüşümleri.....	18
Anlam Çeşitleri.....	20
Anlam Bulanıklığı.....	22
Zıtlık Kavramının Yaşamdaki Yeri.....	24
Türkçede Zıt Anlam Olgusu.....	25
Türkçede Zıt Anlam Türleri.....	26
Türkçede Söz İçi Karşıtlık.....	28
Arapçada Zıt Anlam Olgusu.....	29
Arapçada Zıt Anlam Türleri.....	30
Arapçada Ezdad Kavramı.....	31
BÖLÜM III.....	34
BULGULAR VE YORUM.....	34
Türkçe Zıt Anlam Türlerine Örnekler.....	34
İkili Karşıtlık Örnekleri.....	34
Biçimsel İlişkili Karşıtlık Örnekleri.....	38
İlişkisel Karşıtlık Örnekleri.....	39

Dereceli Karşıtlık Örnekleri.....	41
Yön Gösteren Karşıtlık Örnekleri.....	42
Söz İçi Karşıtlık Örnekleri.....	42
Arapça Zıt Anlam Türlerine Örnekler.....	44
Cinsiyet Zıtlıklarına Örnekler.....	44
Ölçü Zıtlıklarına Örnekler.....	46
Yön Zıtlıklarına Örnekler.....	47
Mutlak Zıtlık Örnekleri.....	48
Hal/Durum Zıtlıklarına Örnekler.....	49
Çok Düzeyli Zıtlık Örnekleri.....	50
Bağlamsal Zıtlıklara Örnekler.....	52
Eylemsel Zıtlıklara Örnekler.....	53
Ezded Örnekleri.....	54
Zıt Anlam Türlerinin Analizi.....	55
Tam Eşdeğerlik Sağlayan Türler.....	55
Anlamlarına Göre Tam Eşdeğerlik Sağlayan Türler.....	55
Bir Orta Ögesi Bulunması ile Tam Eşdeğerlik Sağlayan Türler.....	56
Kısmi Eşdeğerlik Sağlayan Türler.....	57
Sahip Oldukları Eklere Göre Kısmi Eşdeğerlik Sağlayan Türler.....	57
Anlamlarına Göre Kısmi Eşdeğerlik Sağlayan Türler.....	57
Bağlamlarına Göre Kısmi Eşdeğerlik Sağlayan Türler.....	58
BÖLÜM IV SONUÇ.....	59
KAYNAKLAR.....	63

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Türkçe Kökenli İsim Soylu Sözcük Örnekleri</i>	35
Tablo 2. <i>Bir Ögesi Yabancı Kökenli İsim Soylu Sözcük Örnekleri</i>	36
Tablo 3. <i>Türkçe Kökenli Fiil Soylu Sözcük Örnekleri</i>	37
Tablo 4. <i>[-Li] ve [-Siz] Ekiyle Türemiş Sözcük Örnekleri</i>	38
Tablo 5. <i>Başka Eklerle Türemiş Sözcük Örnekleri</i>	39
Tablo 6. <i>Yerli Ve Yabancı Kökenli Sözcüklerden Örnekler</i>	40
Tablo 7. <i>Orta Ögesi Bulunan Örnekler</i>	41
Tablo 8. <i>Türkiye Türkçesinde Yön Gösteren Karşıt Sözcük Örnekleri</i>	42
Tablo 9. <i>Söz İçi Karşıtlık</i>	43
Tablo 10. <i>Örnekler</i>	45
Tablo 11. <i>Örnekler</i>	46
Tablo 12. <i>Örnekler</i>	47
Tablo 13. <i>Örnekler</i>	48
Tablo 14. <i>Örnekler</i>	49
Tablo 15. <i>Örnekler</i>	51
Tablo 16. <i>Örnekler</i>	52
Tablo 17. <i>Örnekler</i>	53
Tablo 18. <i>Ezdam</i>	54

BÖLÜM I

GİRİŞ

Sözcükler, ses ve anlam bağlantısından doğan birimlerdir. Sesler ya da ses dizileri temelde bir mefhumu göstermek için ortaya çıkar fakat zamanla birbiri ile bağlantılı çeşitli mefhumları karşılayabilir. Neredeyse tüm dillerde görülen bu durum, yani sözcüklerin birden fazla mefhumu aktarıyor olması ilgili kaynaklarda *çokanlamlılık* olarak aktarılır (Acar, 2010, s. 242; Aksan, 1998, s. 188; Karaağaç, 2013, s. 215).

Kâinatta kavramların sonsuz fakat gösterilenlerin sınırlı olması, çok anlamlılığı ortaya çıkaran sebeplerin en önemlisidir. Çünkü insan yaşadığı dünyayı keşfettikçe karşılaştığı yeni olay, durum ve nesnelere bir imgeyle ifade etmek ister. Nitekim her kavram için bir imge oluşturmak her koşulda mümkün değildir. Dolayısıyla aynı ses imgesini birden fazla durum için kullanmak kaçınılmazdır (Ahanov, 2008, s. 96; Güven, 2013, s. 80). Temelde vücut organları ve bölümlerini gösteren sözcüklerle yapılan uyarlamalarda öğeler yeni anlamlar kazanır. Örneğin *yüz* sözcüğü Türkçede hem *çehre* anlamına gelir hem bir *sayı* sıfatıdır hem de *yüzmek* fiilinin çekimli biçimini yansıtır (Aksan, 2003, s. 189). Dilbilimcilere göre dildeki bir sözcüğün çokanlamlı oluşu ve yeni anlamlar kazanması o dilin sağlıklı durumda olmasını simgeler (Aksan 1982, s. 190-192).

Anlambilimin incelediği diğer bir konu olan birbirine zıt, karşıt anlam ifade eden sözcüklerin oluşturduğu zıt anlamlılık (antonymy) (التضاض) bazı durumlarda aynı kelimenin iki zıt anlamı karşılamasıyla çokanlamlılığın bir parçasıdır. Her dilde olduğu gibi Türkçede de bir kelimenin iki karşıt anlam ifade ettiği durumlar vardır ve bu çalışmada Türkçedeki bu tür sözcüklere de yer verilmiştir. Bu konuda büyük oranda değinilmiş olan bölüm ise iki farklı sözcük ya da sözcük öbeğinin ifade ettiği farklı anlamlardır.

Anlambilim çalışmalarında *iyi-kötü*, *az-çok*, *acı-tatlı* gibi anlamları ters olan sözcükler zıt anlamlı (antonymous) sözcükler olarak nitelenir (Korkmaz, 2003: 142; Vardar vd. 2007, s. 136). Zıtlık söz konusu olduğunda kelimelerin ifade ettiği anlamlar ölçeklendirilir ve buna göre zıtlık derecesi belirlenir. Dolayısıyla her kavramın bir karşıtı olmayabilir. Örneğin *sevmek* ile *nefret etmek* zıt anlamlı sözcüklerdir fakat *hoşlanmak* ile *hoşlanmamak* zıt anlamlı değildir. Zira bir sözcüğün olumsuzu onun zıt anlamlısı sayılamaz (Şentürk'ten aktaran Büker ve Zeytinkaya, 2013).

Dilbilimciler zıt anlamlı sözcüklerin pek çok çeşidini belirlemişlerdir. Birbirine bazen uymasa da bu sınıflandırmalar içinde *yön gösteren*, *dereceli*, *ilişkisel*, *ikili*, *kutupsal*, *biçimsel ilişkili* ve *biçimsel ilişkisiz zıtlıklar* gibi türler vardır (Aksan, 2021, s. 103).

Zıtlık evrenin merkezinde yer alır. Tabiat hemen hemen zıtlıklar üzerine bina edilmiştir. Varlığın ortaya çıkması dahi zıtlıklar sayesinde. Bir bütünü oluşturan öğelerin tüm gerilme, itme, çekme gibi güç kaynaklarının varoluşu ve devamlılığı zıtlığa bağlıdır (Edeer, 1996, s. 17-18). Evren ve yaşamda olduğu gibi diller de zıtlıkların uyumu üzere kuruludur. Türk Dil Kurumu sözlüğü zıtlık kavramının kökü olan “zıt” sözcüğünü tanımlarken *karşıt*, *ters*, *kontrast* kavramlarını verir ve bu sözcüğün bir sıfat olduğunu belirtir. Çoğunlukla zıt sözcüğüyle anlamdaş olarak verilen ya da onun yerini tutan “karşıt” sözcüğü TDK (2018) ‘in belirttiği üzere “*Nitelik ve durumları birbirine büsbütün aykırı olan, zıt, kontrast*” anlamlarına gelir ve tıpkı zıt sözcüğü gibi sıfat olarak kullanılır. Nitekim zihinde *tezat* kavramını da çağrıştıran zıtlık; bir olay, durum veya nesnenin birbirine zıt iki farklı yönünün aynı zamanda ifade edilmesi ya da birbirine karşıt anlamlar arasında bir ilişki kurulmasıdır.

Problem Durumu

Zıt anlamlı sözcükler dilin temel taşlarından. Taşıdıkları anlamı ve oluştukları yapısal zemini kavramak bir dili bilmek, kullanmak ve ifade gücünü artırmak için oldukça önemlidir. Dolayısıyla bir dildeki zıtlıkları yeterli düzeyde kavramadan o dili iyi bilmek veya başka dillerle kıyaslamaktan bahsetmek mümkün değildir.

Türkçe ve Arapça geçtiğimiz yüzyıllarda iç içe yaşamış ve pek çok etkileşimde bulunmuştur. Dolayısıyla her iki dilde de birbirinden izler bulmak kaçınılmazdır. Günlük hayatta da zıt ifadelerin kullanımına sıkça yer verilen bu iki dil arasında yapılacak karşıtsal bir çalışmanın

dil öğretimine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada, Türkçe ve Arapçada en sık kullanılan zıt anlamlı sözcükler, semantik açıdan karşıtsal olarak incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Türkçe ve Arapçada sıklıkla kullanılan zıt anlamlı sözcükleri yapısal ve anlamsal bağlamda inceleyerek söz konusu iki dil arasındaki benzerlik ve farklılıkları analiz edip dil öğretimde kullanılacak veriler oluşturmaktır.

Araştırmanın Önemi

Dil kişinin kendini ifade etme şeklidir. Bu ifadenin sınırlarını kişinin kelime dağarcığı ve o dilin sınırları belirler. Çünkü dil, o dili konuşan toplumu yansıtan bir ayna gibidir. O toplumun kültürünü, düşünce tarzını, dünyayı algılayışını ve diğer toplumlarla ilişkisini belirleyen yegâne unsur dildir. Zıt anlamlı ifadelerin dilin ve ifadenin önkoşullarından olması onu dil öğretiminde vazgeçilmez kılar. Bu bağlamda çalışmanın literatürdeki zıt anlam ile ilgili çalışmaların azlığına işaret ederek katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Soruları

Zıtlık nedir?

Zıtlığın dil öğretimindeki yeri nedir?

Türkçedeki zıtlık türleri nelerdir?

Arapçadaki zıtlık türleri nelerdir?

Türkçe ve Arapçada ortak zıtlık türleri var mıdır?

Türkçe ve Arapçada diğer dillerde bulunmayan zıtlık türleri var mıdır?

Türkçe ve Arapçada zıtlık konusundaki benzer yönler nelerdir?

Türkçe ve Arapçada zıtlık konusundaki farklı yönler nelerdir?

Benzer ve farklı yönler dil öğretiminde kullanılabilir mi?

Sınırlılıklar

Çalışmada her iki dilde en sık kullanılan zıt anlamlı kelime çiftleri kullanılmıştır. Yan, mecaz ya da olumsuz anlamlı kelime çiftleri çalışma kapsamında değildir.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni Türkçe ve Arapça zıt anlamlı sözcüklerdir. Örneklemi ise çeşitli kaynaklardan seçilen ve evreni temsil ettiği düşünülen 405 adet zıt anlamlı sözcükten oluşmaktadır. Söz konusu örneklem, yapısal ve anlamsal analize tabi tutulmuştur.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanmasında nitel araştırma türlerinden olan karşıtsal analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde sözcüklerin özellikleri, kültürel yönleri ve tarihsel arka planları her iki dil bağlamında ele alınmakta, benzer ve ayrışan yönleri karşılaştırılmaktadır. Aynı zamanda karşıtsal anlamın toplumun sözcüklere bakışını yansıtması bakımından önemi ve kültürü şekillendirmesi konusu irdelenmektedir.

Çalışma için veri toplanırken Türkçe, Arapça ve İngilizce yazılı kaynaklar, kitaplar ve sözlükler kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışma nitel bir araştırma özelliği gösterdiğinden toplanan veriler yapısal ve anlamsal bağlamda karşılaştırılmıştır. Veriler analiz edilirken karşıtsal olarak incelemek amacıyla bir çerçeve oluşturulmuştur. Oluşturulan çerçevede her zıtlık türü için örnekler tablolar halinde sunulmuştur. Çalışmada ele alınan sözcükler yapısal zeminde ve anlamsal düzeyde öne çıkan özelliklerine bakılarak karşılaştırılmıştır.

Çalışmada sunulan zıtlık türlerine ait her başlık için Türkçe ve Arapça sözlükler taranarak o türe ait sözcükler belirlenmiştir. Bu süreçte dil öğretimine yardımcı olması için olabildiğince yalın ve yaygın kullanılan sözcükler tercih edilmiştir. Çalışmanın sonunda her iki dildeki ortak ve farklı türler tespit edilmiştir. Tespit edilen bu çeşitliliğin yabancı dil öğretiminde öğrenciye zıtlıkları yeterli düzeyde öğretmek açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Dil Nedir?

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerden biri, konuşma yeteneğidir. Konuşma, insanın insan olma özelliklerinin temelini oluşturur. Bu yetenek, dil aracılığıyla gerçekleştirilir. İnsanlar duygularını, düşüncelerini, bilimsel, teknik ve sanatsal gelişmeleri aktarmak için dili kullanırlar. Toplum içinde yaşayan insanlar için edinilen dil, genellikle ana dil olarak adlandırılır ve sosyal bir varlık olarak insan, bu dili toplum içinde kullanarak geliştirir. Dil, insanın iletişim kurma yeteneğinin yanı sıra düşüncelerini ifade etme ve kültürel birikimleri aktarma aracıdır. Ana dil, bir bireyin doğduğu toplumda öğrendiği ve kullanmayı sürdürdüğü dil olarak kişinin kimliğini ve toplumsal bağlarını şekillendirir. Bu bağlamda, dilin insanın hayatında ve toplumsal ilişkilerinde önemli bir rol oynadığı açıktır.

Yalnızca insanın sahip olduğu konuşma yeteneğinin bireyler tarafından anlaşmak üzere kullanılması ve bu kullanımın çeşitli göstergelerle ifade edilmesi dili oluşturmaktadır (Vardar, 2007, s. 71-72). Dildeki bu çeşitli göstergeleri farklı seslerle elde edilen hece, kelime ve kavramlar oluşturur (Aksan, 2021, s. 15). Zira bu sesli göstergeler, bireyler arası iletişimi sağladığından insanların birbiriyle anlaşabilmesinin en önemli aracıdır. Aksan (2021, s. 14-15)'a göre dilin bir diğer özelliği, duyu organlarıyla algılanabilen nesnelere somut kavramlarla ve duyu organlarıyla algılanamayan nesne, fikir ve fenomenleri de soyut kavramlarla ifade etmektedir.

Türkçede “dil” hem bir organın hem de bir toplumun konuşma sistemini ifade eden çokanlamlı bir sözcüktür. Bu sözcüğün konuşma ve iletişim işlevlerini anlatır hale gelmesi

bunların ağızdaki dil organıyla ilişkili olmasından kaynaklanır (Aksan, 2003, s. 50). Dil, bireyin dışında kalan toplumsal bir olgudur ve birey dilin toplumsal bölümünü yaratamaz veya değiştiremez. Ancak dilin değişmesinde etkin bir rol oynayabilir. Çünkü dil, varlığını yalnızca topluluk üyeleri arasında yapılan kendiliğinden oluşan bir tür sözleşmeye borçludur (Saussure, 1985, s. 38-45). Dil, Arapçada lügat ve lisan kelimeleriyle ifade edilir. Her ne kadar lügat kelimesi Kur'an'ı Kerim'de geçmese de lisan kelimesi Nur suresi 24. ve Fetih suresi 11. Ayetlerde konuşma organı anlamında kullanılırken İbrahim, Nahl, Şuara, Ahkaf ve Rum surelerinde iletişim aracı anlamında kullanılmıştır (Güven, 2013, s. 71). Lügat kelimesi klasik dönemlerde daha çok farklı Arap lehçelerini ifade etmek için lehçe, şive anlamlarında kullanılmıştır. Zaman içerisinde anlam genişlemesine uğrayarak genel anlamda dil olgusunu ifade eder hale gelmiştir. Öyleyse lügat kelimesinin genel anlamda lisan kelimesinin ise dar anlamda kullanıldığı söylenebilir (Civelek, 2001, s. 205).

Dilbilimciler dili tanımlamak ve onun işlevlerini belirlemek için çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır (Uçan, 2008, s. 25). Bu tanımlardan bazıları, dili bir düşünme ve davranış aracı, en önemli iletişim aracı, anlaşmanın yegâne yolu olduğudur. Bloomfield (1914) dili bir alışkanlıklar bütünü olarak tanımlarken Chomsky'ye göre dil sınırlı sayıdaki sözcük ve kuralla türetilebilecek sınırsız sayıdaki cümlelerin bütünüdür (Chomsky'den aktaran Toklu, 2003, s. 9). Fransız dilbilimci Martinet ise dilin ana işlevinin bildirim olduğunu ifade eder (Uçan, 2008, s. 25). Nitekim tarihsel süreçte dil yalnızca sesli göstergelerle değil aynı zamanda biçimsel göstergelerle yani yazıyla da ifade edilmeye başlanmıştır. Buradaki temel sebep yazının sesli göstergelere nazaran daha kalıcı ve daha etkili bir aktarıma sahip olmasıdır (Martinet, 1998, s. 14-15).

Dili tanımlarken onu yalnızca bir iletişim aracı olarak sınırlandırmak birçok önemli işlevini yok saymak olacaktır. Zira dil, o dili konuşanların kültürünü yansıtan bir ayna, toplumsal ve toplumlar arası ilişkilerin ön şartı, bireylerin düşünme tarzlarını ve dünyayı algılayışlarını karakterize eden temel unsurdur. İnsanlar, çeşitli nedenlerle kendi ana dilleri dışında başka dilleri öğrenmek isteyebilirler. Bir dil öğrenirken, o dilin cümle yapıları ve söz dizimi önemli bir rol oynar. İnsanlar, yeni bir dil öğrenirken o dilin kurallarını, kendi ana dilinin kurallarıyla karşılaştırarak öğrenmeye çalışırlar. Bu süreç bazı zorluklarla doludur çünkü her dilin kendine özgü kuralları ve söz dizimi vardır. Ancak, iki dil arasındaki benzerliklerin fark edilmesi öğrenme sürecini kolaylaştırabilir. Benzerlikler, yeni dilin öğrenilmesini hızlandırabilir ve anlamayı kolaylaştırabilir. Örneğin, bazı dillerdeki gramer yapıları veya

kelime kökenleri birbirine benzer olabilir. Öte yandan, dil öğrenirken karşılaşılan farklılıklar da zorluk yaratabilir. Özellikle dilin yapısal farklılıkları, terimlerin farklı anlamlar kazanması veya kelime sıralamalarının değişmesi gibi durumlar öğrenmeyi zorlaştırabilir. Nihayetinde dil öğrenme süreci her birey için farklı deneyimler sunar ve bu süreçte dilin kurallarını anlamak ve kullanmak önemli bir adımdır. Dil öğrenirken karşılaşılan zorluklar, aynı zamanda bu sürecin zenginliğini de artırır ve dil öğrenme tecrübesini daha da değerli kılar.

Dilbilgisi ve Dilbilim

Dil insanlığın üzerinde çalıştığı en önemli araştırma alanlardan biridir. Yunancada harf anlamına gelen '*gramma*' ve/ya '*grammatike*' kelimesinden türeyen gramer terimi, yıllardır dilin incelenmesini belirtmek için kullanılmaktadır (Kıran, Korkut & Ağıldere, 2003, s. 9). Dilbilim ise insanın dil yeteneğini ve dil özelliklerini araştıran bilimsel incelemedir, aynı zamanda linguistik olarak bilinir (Martinet, 1998, s. 13). Dilbilim, dili bir sistem olarak ele alan ve mahiyetini, birimlerini ve dönüşümlerini konu edinen bilimdir. Dil olgusu dilbilimin temelini oluşturur. Toklu (2003, s. 9) dilbilimin görevini çok yönlü, karmaşık ve gizemli bir varlık olan dili incelemek olarak saptanmıştır. Dil, yüzyıllardan beri insan düşüncesinin odak noktası olmasına rağmen, dilbilim çok yeni bir bilim dalıdır ve XX. yüzyılın ortalarında gelişmeye başlamıştır. Aslında dilbilim dilin bilimsel açıdan incelenmesidir fakat sınırlarının belirlenmesi zaman almıştır. Öyle ki dilbilim uzun süre felsefe başta olmak üzere başka bilim dallarının içinde yer almıştır. Son kırk yılda önemli ilerlemeler kaydeden dilbilim, insan bilimleri arasında özel bir konuma sahip olmuş ve pilot-bilim olarak nitelendirilen bir statü kazanmıştır. Dilbilim, özellikle psikoloji ve sosyoloji gibi bilimlerde geniş bir uygulama alanı bulmuş ve bu bağlamda toplum dilbilimi ve ruh dilbilimi gibi alt dallara ayrılmıştır. Dilbilimin en büyük etkilediği alanlardan biri şüphesiz eğitimidir. Dilbilimin dil öğretimine getirdiği en önemli yeniliklerden biri, öğretim yöntemlerinde konuşma dilinin önemini vurgulamasıdır. Kuralcı dilbilgisinin aksine, dilbilim hoşgörü ilkesini ileriye taşımış ve dil düzeyleri kavramını benimseyerek dilsel önyargıları azaltmıştır. Bu yaklaşım, dil öğretiminde dilin doğal kullanımını teşvik etmekte ve öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Dilbilimin gelişimi, dilin yapısını anlama ve dilin işlevlerini daha iyi kavrama çabalarını desteklemiştir. Bu sayede dilbilim, insanların dil

üzerine olan bakış açılarını derinleştirmiş ve dilin karmaşıklığını anlamalarına yardımcı olmuştur (Kıran, 2001, s. 16).

Dilbilim ile ilgili çalışma yapan neredeyse her dilbilimcinin kendine has tanımlamaları vardır. Martinet (1998)'in tanımına göre dilbilim, insanda bulunan dil yetisinin bilimsel olarak incelenmesidir. Altınörs (2000, s. 21) ise dilbilimi “Dillerin yapısını, yazılı ve sözlü kullanımlarını, toplumsal, kültürel ve etnik öğelerle ilişkilerini, öğrenimini ve öğretimini inceleyen bilim dalıdır.” ifadesiyle tanımlamıştır. Genel olarak dilbilim; sesbilim, anlambilim, sözcükbilim, dizimbilim, adbilim, biçimbilim, lehçebilim gibi çeşitli dallara ayrılmaktadır (Aksan, 2003, s. 25-33). Arap dilbilimcileri, sesbilim için “*dirasetu nizami's-savt*” veya “*ilmu'l-asvat*”, biçimbilim için “*sarf*”, sözdizimi için “*nahiv*”, sözcükbilim için “*dirasetu'l-müfredat*”, anlambilim için ise “*ilmu'd-delâle*” kavramlarını kullanmıştır. Arap dili gibi diğer dillerde de dilbilimim alt dalları birbiriyle ilişkilidir. Bu alt dalların her biri metnin asıl anlamını ortaya çıkarmak için kullanıldığı söylenebilir (Karagöz, 2015, s. 55-67).

Bilinen en eski dil çalışmaları eski Hint'e ve eski Yunan'a dek uzanmaktadır. Eski Hint'te yapılan dil ile ilgili çalışmalar kutsal metinler olan Veda'ları doğru yorumlanması ve nesilden nesle doğru aktarılması çabalarına dayanır (Aydın, 2007, s. 19). M.Ö. V. yüzyılda yaşamış ünlü Hint dil bilgini Panini, Sanskritçe ile ilgili yaklaşık 4000 kuralı bir araya getiren bir dilbilgisi kitabı bırakmıştır. M.Ö. IV. yüzyılda yaşayan *Nirukta* adlı meşhur kitabın yazarı *Yâska* köken bilgisi alanında çalışmış ve sözcüklerle nesnel arasında ses itibarıyla herhangi ilişki bulunup bulunmadığını incelemiştir (Aksan, 2003, s. 16-17). Eski Yunan'da dilbilgisi çalışmaları felsefenin bir kolu olarak ele alınıyordu. Dolayısıyla ilk dil çalışmalarını filozofların yaptığı söylenebilir. Aristo, kelime-kavram ilişkisinin uzlaşmaya dayandığını belirtmiştir. Aristo ilk kez çeşitli gramer konularını belirleyerek bu alanda önemli bir adım atmıştır. Aristo'ya göre bir dildeki birimler harf, hece, bağlaç, tanımlık, isim ve fiil olarak sınıflandırılabilir (Aydın, 2007, s. 20).

Hint ve Yunan bilginlerin yanı sıra Arap dilcilerin de önemli araştırmalar ortaya koydukları görülmektedir (Aksan, 2003, s. 19). İslam dünyasında Kur'an metin olarak edebidir ve bu yönüyle yapılan tefsir çalışmalarının bir dil incelemesi olduğu söylenebilir. Eski dönemde İbni Cinni ve Basra ekolünün baş temsilcisi Sibeveyh gibi Arap dilciler etimoloji üzerine eğilmiş ve sözlük çalışmaları yapmışlardır (Aydın, 2007, s. 21). VIII. yüzyılda Sibeveyh

günümüzde hala değerini yitirmeyen *el-Kitab* adlı eserinde Arapçanın en kapsamlı dilbilgisinin sınırlarını belirlemiştir.

Türk dünyasında XI. yüzyılda Karahanlı Devleti'nde görev alan Kaşgarlı Mahmut önemli bir sözlük bilimciydi. Ünlü eseri *Divanü Lûgat-it-Türk'te* başta Karahanlı lehçesi olmak üzere çeşitli Türk lehçelerini incelemiş ve dilin kurallarını belirleyerek örneklendirmiştir. Bu eseriyle Kaşgarlı Mahmut'un arzusu Türkçenin Arapça ve diğer diller karşısındaki üstünlüğünü ortaya koyabilmektir (Aksan, 2003, s. 19).

XX. yüzyılda dilbilim sahasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure Cenevre Üniversitesinde verdiği derslerle dilbilime yeni bir kapı açmış ve getirdiği yeni yaklaşımlarla dilbilimin sınırlarını belirlemiştir. Günümüzde de Saussure'ün kendi başına ve yalnız kendisi için dili incelemek görüşü popülerdir (Aydın, 2007, s. 25). II. Dünya Savaşından sonra ise ABD'de Noam Chomsky'nin çalışmaları öne çıkmıştır.

Özetle M.Ö. V. yüzyıldan başlayarak, filozoflar Orta çağ boyunca ve XX. yüzyılın başına kadar dil üzerine birçok gözlemlerde bulunmuş ve genellikle dilin başka şeylerle bağlantısını inceleyen çeşitli düşünceler geliştirmişlerdir. Dilciler dilin düşünceyle olan ilişkilerini, dilin yazı ile olan bağlantısını ve benzeri konuları incelemişlerdir. Dilbilimin bilimsel dönemi, Ferdinand de Saussure'ün 1916'da yayımlanan "*Genel Dilbilim Dersleri*" adlı eseriyle başlamıştır. Saussure, bu eserde betimlemeli dilbilimin temellerini atmış ve karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarına da yol açmıştır. Ayrıca Saussure, dili tarihsel gelişiminden bağımsız bir şekilde ele alarak dilin kendisi için var olan bir olgu biçiminde tanımlayan yeni bir dilbilim anlayışının da öncülerinden biri olmuştur. Bu görüşlerin etkisiyle dilbilim çalışmaları betimlemeli alana yönelmiştir. Amerikalı dilbilimciler Boas, Sapir ve Bloomfield, yazılı olmayan dilleri inceleme yöntemlerini geliştirmişlerdir. Avrupa'dan Jespersen ise betimlemeli dilbilime teorik ve felsefi katkılarda bulunmuştur. Öte yandan Prag dil okulu yapısalcılığı geliştirirken, Kopenhag dil okulu ise dili matematiksel denklemlerle açıklama yolunu benimsemiştir (Mario,1987, s. 235 – 236). Bu dönem, dilbilimin çeşitli yaklaşımlarının geliştirildiği ve dilin yapısını, işlevini ve evrimini anlamak için yeni metodolojilerin geliştirildiği bir dönem olarak nitelendirilir. Dilbilim, bu farklı perspektifler altında zenginleşmiş ve çeşitlenmiştir, bu da dilin derinliklerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır.

Karşıtsal Dilbilim

Karşıtsal dilbilim (contrastive linguistics) (علم اللغة التقابلي), diller arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri belirlemeye odaklanan dilbilimin bir dalıdır. Bu bilimin terimsel adı Vardar (2007, s. 137) tarafından dilimize kazandırılmıştır. Sebüktekin de (1990, s. 15) karşıtsal dilbilimi “iki ya da daha çok dilin dizgesel bir karşılaştırılması aracılığıyla bu dillerin her alanındaki benzerlik ve farklılıkları saptamaya çalışan bir bilim dalı” olarak tanımlamıştır.

Dilbilim çalışmaları sırasında ortaya çıkan diller arasındaki akrabalık sorunu, XX. Yüzyıl dilbiliminin yöntemlerini belirleyen temel unsurlardan biridir. Bu keşif, uygulamalı dilbilim çalışmalarının başlamasına ve anadil ile hedef dil arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları inceleyen karşılaştırmalı dilbilimin ortaya çıkmasına yol açmıştır. İlk olarak İtalyan misyoner Sasseti ve daha sonra İngiliz Sir W. Jones'un Sanskritçeyi keşfetmesiyle, diller arasındaki akrabalık sorunu dilbilimin gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Özellikle Alman dilbilimci F. Bopp'un Hint-Avrupa dilleri üzerine çalışmaları, dilbilimin genetik ilişkileri ve dil ailelerini ortaya koyması açısından önemlidir. Bopp, Hint-Avrupa dil ailesine ait diller arasında fiil çekimleri gibi yapısal benzerlikler bulmuş ve bu dillerin ortak bir kökene sahip olduğunu öne sürmüştür (Kıran, 1996, s. 44).

“*Karşılaştırmalı gramer*”, farklı dilleri karşılaştırarak kökenlerini ve dil ailelerini bulmayı amaçlamaktadır. Bu yöntem, dilin belirli kesimlerini, söz dağarcığını, sözdizimini ve sözcük biçimlerini inceleyerek dil ailelerinin evrimini anlamayı hedefler. Diğer yandan “*tarihsel gramer*” ise bir dilin tarihsel gelişimini ve değişimini ortaya çıkarmayı amaçlar (Kerimoğlu, 2017, s. 16).

Karşıtsal dilbilim, genellikle iki dil, dil ve lehçe ve iki lehçe arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları incelemek için kullanılır. Bu disiplinde amaç, yalnızca aynı değil beraberinde farklı dil ailelerine mensup diller arasındaki özelliklerinin karşılaştırılması yoluyla dilbilimsel yapıları daha iyi anlamak ve dil öğretimi, çeviri ve dil edinimi gibi alanlarda pratik uygulamalar geliştirmektir (Mustafa, 1993, s. 61). Bu alan, özellikle ikinci dil edinimi çalışmalarında önemlidir; çünkü kişinin ana dilini ve hedef dilini karşılaştırarak öğrenmeyi kolaylaştırabilir. Karşıtsal dilbilimin teorik temelleri, farklı diller arasında sesbilim, sentaks, anlambilim ve pragmatik gibi dilin çeşitli yönlerini analiz etmeyi içerir (Gast, 2012, s. 2). Karşıtsal dilbilim, genellikle öğrencinin ana dili ile hedef dil arasındaki önemli farkları

belirleyerek dil öğrenimine yardımcı olmayı amaçlayan bir dilbilimdir (Betti, 2013, s. 7). Karşıtsal dilbilim, sadece günümüz dilleriyle ilgilenir (Betti ve Al-Jubouri, 2009, s. 1).

Dilbilimin gelişimi sırasında yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda incelemeler örneğin; söz dağarcığı, söz dizimi ve sözcük biçimlerinin özellikleri gibi dilin küçük bir bölümü üzerine yapılırken ortak noktalar dikkate alınarak farklılıklar göz ardı edilmekteydi. Tarihsel süreçte özellikle II. Dünya Savaşı sonrası insanlığın yabancı dil öğrenmeye ve öğretmeye olan ihtiyacının artmasıyla ortaya çıkan yeni yöntemlerden biri de karşıtsal dilbilimdir (Mustafa, 1993, s. 61). Her şeye rağmen söz konusu çalışmaların bu bilimi, dilleri her yönden inceleyecek yeni bir metodoloji haline getirecek karşılaştırmalı bir yöntemin geliştirilmesinde etkili olduğu söylenebilir. Öyle ki geçmişte yapılan çalışmaların en önemli kazanımı dil ailelerini tespit etmek için kullanılan metot ve ilkelerin belirlenerek diller arasındaki ilişkilerin genel kuramının ortaya konulmasıdır (Kıran, 1996, s. 44).

Karşıtsal dilbilim, dilbilimcilerin ve dil öğretmenlerinin, farklı diller arasında karşılaştırmalı analiz yaparak dil öğretimi ve çeviri süreçlerini iyileştirmelerine yardımcı olmasıyla dil edinimi ve dilin evrensel özellikleri hakkında derinlemesine bir anlayış sağlamak için de kullanılır. Karşıtsal dilbilimi anlamak, dilin yapısını ve anlamını daha derinlemesine analiz etmek ve yorumlamak için önemlidir. Bu bilgi, dilbilim, çeviri ve doğal dil işleme gibi alanlarda kelime ilişkilerinin karmaşıklığını anlamak ve etkili iletişim kurmak için kritik bir role sahiptir. Her bir zıtlık türü, dilin nasıl anlam taşıdığını ve dildeki söylemlerin nasıl oluşturulduğunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur. Genel hatlarıyla sıralamak gerekirse Krzeszowski (1990, s. 34)'ye göre karşılaştırmalı dilbilimin ana konuları şunlardır:

1. *Fonoloji ve Fonetik*: Ses bilimi ve sesletim üzerindeki farklılıklar ve benzerlikler incelenir. Örneğin, iki dil arasında ses envanterleri, vurgu ve tonlama gibi ses özelliklerinin karşılaştırılması yapılır.
2. *Morfoloji*: Kelime yapıları ve biçimlenme kuralları arasındaki farklılıklar ele alınır. İki dildeki ekler, kökler ve türetilmiş kelimelerin yapıları karşılaştırılır.
3. *Sözdizimi*: Cümle yapısı, kelime sırası ve gramer kuralları gibi sözdizimi özellikleri karşılaştırılır. Örneğin, bir dildeki cümle sırasının diğer dilden farklı olup olmadığı incelenir.
4. *Semantik*: Anlam bilimi açısından, iki dil arasındaki kelime anlamlarının, semantik alanların ve anlam ilişkilerinin karşılaştırılması yapılır.

5. *Pragmatik*: Dilin kullanımı ve dilin iletişimsel işlevleri arasındaki farklılıklar ele alınır. Bir dildeki söylem stratejileri ve anlatım biçimleri diğer dilden nasıl farklılık gösterir incelenir.

Karşıtsal Analiz Nedir?

Karşıtsal analiz ya da karşıtsal çözümleme (contrastive analysis) dilbilimde bir yöntem olarak, belirli bir yabancı dilin, başka bir dilin ana konuşucuları için hangi zorlukları sunacağını belirlemeyi amaçlar. Bu amaçla, iki dil ve kültür sistematik olarak karşılaştırılır. Bu yaklaşım ilk kez 1957 yılında Robert Lado'nun "*Linguistics Across Cultures*" adlı kitabında önerilmiştir. Karşılaştırmalı analizin temel fikri, iki dil ve kültür arasındaki benzerliklerin dil öğreniminde beklenen zorluk olmadığını, farklılıkların ise potansiyel zorlukları gösterdiğini ve daha büyük farklılıkların daha yüksek derecede zorluk beklentisine yol açtığını gösterir. Bu analize dayanarak, öğretim materyallerinin, belirli bir ana dilin öğrencilerinin karşılaştığı özel zorlukları ele almada kullanılabilmesi düşünülmüştür (Lado, 1957, s. 2).

Karşıtsal dilbilim (contrastive linguistics) terimi, bazen tüm karşıtsal çalışmaları kapsayan genel bir terim olarak kullanılırken, *Karşıtsal analiz (contrastive analysis)* terimi de özellikle karşıtsal dilbilimin bir dalı olarak anılmıştır. Ancak bu tanım yalnızca Carl James'in *Contrastive Analysis* adlı eserinde yer almaktadır. James eserinin giriş bölümünde şöyle belirtmiştir: "Bu eser, dilbilimin karşıtsal çözümleme adlı dalıyla ilgilidir." (James, 1980, s. 1). Bu iki terimi kesin bir şekilde ayırmak mümkün olmayabilir. *Contrastive linguistics* terimi genellikle teorik bir yaklaşım olarak kullanılırken, *Contrastive analysis* terimi ise daha çok uygulamalı bir terim olarak değerlendirilir. Örneğin, Riyad Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından yapılan bazı çalışmalarda da karşıtsal çözümleme (التحليل التقابلي) teriminin kullanıldığı gözlemlenmiştir (el-Hûli, 1979, s. 107-109). Bu bağlamda, *contrastive linguistics* teriminin genellikle diller arasındaki yapısal benzerlik ve farklılıkları inceleyen daha geniş bir disiplini ifade ederken *contrastive analysis* teriminin ise daha spesifik olarak dil öğretimi ve çeviride karşılaşılan zorlukları ele almak için kullanıldığı söylenebilir.

Karşıtsal analiz hakkında ortaya konan üç farklı görüş vardır. Bunlardan ilki Lado'ya aittir ve karşıtsal analiz teorisinde *güçlü görüşü (the strong version)* oluşturur. Bu görüşe göre, bir kişi yabancı dil öğrenirken, anadilindeki ve kültüründeki temel özellikleri yeni dilde

aktarmaya çalışır. Bu süreçte, öğrenci benzerlik gösteren unsurların kolay, farklı unsurların ise zor olduğunu deneyimler. Lado'nun tezi ise yabancı dilin öğrenilmesinde en çok zorluk yaşanan yönlerin genellikle öğrencinin anadilinde karşılığı olmayan unsurlar olduğudur (Lado, 1957, s. 2). Yani anadil ile amaç dil arasındaki farklılık arttıkça, yabancı dilin öğrenilmesindeki zorluklar da artacaktır. Bu güçlü görüşe göre, ikinci bir dil öğrenirken karşılaşılan güçlükler önceden belirlenebilir ve bu süreçte karşıtsal analiz yöntemi kullanılarak bu zorluklar azaltılabilir veya aşılabılır. Bu yaklaşım, dil öğretiminde öğrencilerin dilbilgisel ve kültürel farklılıkları anlamalarına yardımcı olabilir ve öğrenme sürecini daha etkili hale getirebilir (İşler, 2002, s. 126).

Karşıtsal analiz hakkında ortaya konan ikinci görüş zayıf görüştür. *Zayıf görüş (the weak version)*, karşıtsal analiz teorisine eleştirel bir yaklaşım getirir. Buna göre, öğrencilerin sahip oldukları dilbilimsel bilgilerini kullanarak yabancı dil öğreniminde karşılaşılan güçlükleri önceden tahmin etmek mümkündür. Bu görüş anadilin yabancı dili öğrenmedeki rolünü kabul eder ve bu bağlamda, öğrencinin anadilindeki yapıları ve özellikleri yabancı dildeki yapılarla karşılaştırarak güçlükleri anlamasını teşvik eder. Örneğin, Türk bir öğrencinin Arapça öğrenirken Arapçada bulunan ancak Türkçede bulunmayan sesleri çıkarmakta zorluk çekebileceği ve her iki dil arasındaki cümle yapılarının farklılıklarının öğrenme sürecinde güçlük yaratabileceği belirtilir. Ancak zayıf görüşe göre, dil öğreniminde karşılaşılan tüm güçlüklerin önceden belirlenmesi veya tahmin edilmesinin mümkün olmadığı vurgulanır. Dilin karmaşıklığı ve öğrenme sürecinin bireysel ve kültürel farklılıklara bağlı olarak değişkenlik göstermesi nedeniyle, öğrenme sürecinde ortaya çıkabilecek zorlukların tamamını önceden kestirmek imkânsızdır. Bu bağlamda, zayıf görüş dil öğretiminde öğrencinin deneyimlerini ve anadil bilgisini değerli hale getirirken, karşıtsal analiz yönteminin tüm dil öğretimi süreçlerinde mutlak bir doğruluk sağlamayabileceğini öne sürer (İşler, 2002, s. 126-127).

Üçüncü görüş olan *orta görüş (the moderate version)*, karşıtsal analiz teorisinde bir uzlaşma sağlamaya çalışır. Bu görüşe göre, anadil ile amaç dil arasındaki farklılığın derecesi önemlidir. Eğer anadil ile amaç dil arasındaki farklar çok az ise, öğrenci bu farkları sınıflandırmakta zorluk çekebilir ve yanlış genelleme yapabilir. Ancak, şekillerin anlam ve işlev bakımından eşit olduğu durumlarda doğru genelleme yapılabilir. Bu görüşe göre, yabancı dilin öğrenilmesinde en güçlü yönler genellikle anadille çok az farklılık gösteren sesler, ses dizileri ve anlamlardır. Yani, anadil ile amaç dil arasındaki farklılığın az olması,

öğrencinin dil öğrenme sürecinde anadilin etkisine yol açabilir; çünkü öğrenci bu durumda anadilini yabancı dile aktarmaya çalışabilir. Özetle orta görüş, dil öğrenimindeki zorlukların anadil ile amaç dil arasındaki farklılıkların derecesine bağlı olduğunu vurgular. Bu farklılıkların azalması, dil öğrenme sürecinde doğru genelleme yapmayı zorlaştırabilir ve öğrenciyi yanıltabilir. Bu nedenle, dil öğretiminde bu farklılıkların doğru bir şekilde anlaşılması ve yönetilmesi önemlidir (Dede, 1985, s. 123-135).

Her üç görüşün de ortak noktası, dil öğretiminde anadilden yabancı dile yapılan aktarımın önemli bir rol oynamasıdır. Bu aktarım, öğrencinin sahip olduğu bilgilerin yeni öğreneceği dil bilgisi veya becerilere etki etmesini ifade eder. Dil öğrenimindeki aktarım sadece dilbilimsel değil, aynı zamanda psikolojik bir etken olarak da karşımıza çıkar. Öğrencilerin anadillerinde edindikleri dilbilgisi yapıları, kelime bilgisi, telaffuz ve cümle yapıları gibi unsurlar, yabancı dil öğrenim sürecinde etkili olabilir. Ancak, “*anadil girişimi (interference)*” terimi yalnızca dil öğrenimi bağlamında kullanılır. Anadil girişimi, öğrencinin anadilindeki dil yapısını veya kullanım alışkanlıklarını, yabancı dil öğreniminde yanlış bir şekilde uygulaması veya bu alışkanlıkların yabancı dil öğrenimine olumsuz etkide bulunması durumunu ifade eder. Örneğin, anadilin ses sistemi veya dilbilgisi yapısı ile yabancı dilin yapısı arasındaki farklar nedeniyle oluşabilir.

Dil, sesler, sözcükler ve cümlelerden oluşan ve belirli kurallarla düzenlenmiş bir bütündür. Dilbilgisi ise dildeki biçimbirimlerin ve sözcüklerin belirli kural ve kalıplara göre düzenlenerek büyük anlamlı yapılar oluşturmasını inceleyen dilbilimin bir dalıdır. Yapısal açıdan bakıldığında, yabancı dil öğrenenlerin anadilleri ile amaç dilleri arasındaki yapısal farklılıkları anlamaları önemlidir. Bu bağlamda, karşıtsal analiz yöntemi, öğrencilerin yabancı dil öğrenirken karşılaştıkları zorlukları belirlemek için anadil ile amaç dil arasında ses bilgisi, sözdizimi, biçimbilgisi ve kültürel farklılıkları karşılaştırmayı gerektirir. Bu karşılaştırma, öğrencilere yabancı dilde karşılaşılabilecekleri zorluklar hakkında ipuçları sağlar ve bu zorlukların üstesinden gelmek için çözüm yolları geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Örneğin, bir öğrencinin anadili Türkçe ise ve Arapça öğrenmeye çalışıyorsa, bu öğrenci için Arapça telaffuzda kullanılan seslerin Türkçedeki seslere benzememesi veya Arapça cümle yapısının Türkçe cümle yapısından farklı olması zorluk yaratabilir. Bu tür yapısal farklılıkların farkında olmak, dil öğrenme sürecinde daha etkili bir şekilde ilerlemeyi sağlayabilir. Nitekim, karşıtsal analiz yöntemi, dil öğrenme sürecindeki öğrencilere

rehberlik edebilecek ve dilbilimsel bakımdan farklı diller arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlamalarına yardımcı olabilecek önemli bir araçtır.

“Karşıtsal çözümleme her ne kadar yabancı dil öğrencisinin karşılaştığı bütün sorunları haber vermese de en azından birkaç alanda yararlıdır. Yani, karşıtsal çözümleme yalnızca yararlı değil, aynı zamanda yabancı dil ders kitabı, öğretmeni ve sınav hazırlayıcıları için de gereklidir. Çünkü bunların her biri öğretimde ve sınavda kullanacakları malzemenin seçiminde bir kritere muhtaçtır. Mevcut kriterler arasında en gelişmiş olanı ise karşıtsal çözümlemedir.” (Seiny'den aktaran İşler, 2002, s.130-131)

Anlam ve Anlambilim

Dilin iletişim aracı olarak kullanılmasının temel amacı, insanların birbirleriyle anlaşmalarını sağlamaktır. İletişim ise özünde anlam ve anlama üzerine kuruludur. İnsanlar, dil aracılığıyla somut ve soyut kavramları ifade ederek toplum içinde iletişim kurarlar. Anlamın insan hayatındaki merkezi rolü göz önüne alındığında, anlamın kendisinin ne olduğunu açıklamak büyük önem taşır. Dilbilimciler, anlamı anlamlandırırken çeşitli tanımlar yapmışlardır. Örneğin, 1923 yılında Ogden ve Richards, “*The Meaning of Meaning*” adlı kitaplarında anlamın yaklaşık yirmi farklı tanımını sunmuşlardır (Aksan, 2003, s. 158). Günümüzde ise anlambilim çalışmalarının gelişmesiyle birlikte, anlam ile ilgili yapılan tanımların sayısının arttığını söylemek mümkündür.

Riemer (2010, s. 3) anlamı “dil kalbi” olarak tanımlarken anlamsız bir dilin havasız ciğerlere benzeyeceğini söylemiştir. Anlam için Altınörs (2000, s. 7) “Bir dilsel ifadenin göndermede bulunduğu şey dışında sahip olduğu iletişimsel içerik.” ve Akarsu (1975, s. 18) “Bir önermenin, bir tasarımın, bir düşüncenin ya da yapıtın anlatmak istediği şey.” gibi tanımlar yapmışlardır. Türkçede anlam ile anlamdaş olarak kullanılan mana kelimesi Arapça kökenli olup, “عنى” kökünden gelmektedir. Bu kök, “kastetmek, hedeflemek, demek istemek” gibi anlamlara gelir (Mutçalı, 1995, s. 604). Mana, genel olarak “lafızların tasvir ettiği, yöneldiği veya anlatılmak istenen şey” (Şensoy, 2003, s. 555) olarak tanımlanır. Aynı zamanda Arapça kökü olan “عنى”, “bariz olma, açık olma” anlamları da mana için kullanılır; mana böylece “lafzın içeriğindeki gizli olanın, açığa çıkması” (İbn Faris, 1979, s. 149) şeklinde de anlaşılabilir.

Arapçada bir kitabın başlığı için kullanılan “عنوان الكتاب، عنیان الكتاب” ifadeleri, kitabın içeriğini ve anlatmak istediği konuyu açıkça ortaya koymayı amaçlar (İbn Faris, 1979, s.

148). Bu ifadeler, kitabın başlığıyla birlikte okuyucuya kitabın içeriğini açıkça ifade etmeyi hedefler (Demirci, 2010, s. 201). Anlam ise dildeki bir sözcüğün belirli bir bağlam ve durum içinde ifade ettiği düşünce ve tasarımın açığa çıkmasıdır (Vardar, 2007, s. 18). Bu tanımlamaya göre, anlam bir sözcüğün veya ifadenin taşıdığı derinlikli anlamı ve iletmek istediği düşünceyi ifade eder.

Dilbilimciler, dilin anlama ve anlamlandırma süreçlerini ve bu süreçlerin dilde nasıl yansıdığını *anlambilim (semantik)* başlığı altında incelemişlerdir. Anlambilim, dildeki sözcüklerin ve cümlelerin nasıl anlamlar taşıdığını, bu anlamların nasıl oluşturulduğunu ve nasıl anlaşıldığını araştıran bir disiplindir (Guiraud, 1999, s. 15). Dilbilimciler, sözcüklerin tek başına ve bir arada kullanıldıklarında taşıdıkları anlamları analiz ederler ve bu analizler üzerinden dilin anlamsal yapılarını ortaya çıkarırlar. Bu bağlamda, dilbilimcilerin çalışmaları, dilin anlama ve anlamlandırma süreçlerinin derinlemesine anlaşılması ve açıklanmasına yöneliktir. Akarsu (1975, s. 18) anlambilimi “Anlam öğretisi; imlerle (göstergelerle) ya da sözcükler ve önermelerle, onların dile getirdiği anlam arasındaki bağıntıyı inceleyen bilgi dalıdır.” ifadesiyle tanımlamıştır.

Anlambilime eşdeğer olarak kullanılan *semantik* terimi, sema (gösterge) kökenli olan Yunanca “*semainô*” kelimesinden gelir (Guiraud, 1999, s. 16). Semantik, genel olarak “dili, anlam bakımından inceleyen bilim dalı” olarak tanımlanır (Ceviz, 1999, s. 763). Bu tanımlama doğrultusunda, anlambilim ve *semiologie (semyoloji)* kavramları eş anlamlı olarak kullanılabilir (Soysaldı, 2002, s. 32). Arap dilinde anlambilim genellikle “*ilmü’l-d-delâle*” veya “*ilmü’l-meânî*” (Ömer, 1998, s. 11) şeklinde adlandırılır. Bu terimler “mananın araştırılması”, “manayı inceleyen ilim” veya “mana nazariyesini ele alan dilbilimin dallarından biri” (Ömer, 1998, s. 11) anlamlarına gelir. Dilbilimsel anlambilim, bu tanımlar doğrultusunda genel olarak dildeki sözcüklerin ve tümcelerin anlamını inceleyen bir disiplindir.

Anlambilim, sadece dildeki sözcüklerin değil, aynı zamanda tümcelerin nasıl anlamlandırıldığını, anlam yaratma süreçlerini ve dilin sembollerle nasıl iletişim kurduğunu da inceler (Aksan, 2021, s. 20). Dolayısıyla, anlambilim dilin yapısal ve işlevsel yönlerini anlamak için önemli bir araçtır ve dilbilimin temel alanlarından biridir. Dilbilimsel anlam çalışmalarında, cümlelerin anlamının incelenmesi sözcüklerin anlamını anlamakla bağlantılıdır. Bir sözcüğün anlamı, o sözcüğün kullanıldığı cümle veya bağlam içinde

belirlenir. Bağlam (siyak-sibak), bir sözcüğün veya tümce yapısının içinde bulunduğu genel dil yapısı, cümlelerin yapısal ve anlamsal özellikleri ile ilişkilidir ve cümledeki sözcüklerin anlamının belirlenmesinde kritik bir rol oynar. Dolayısıyla, dildeki sözcüklerin ve tümcelerin anlamını anlamak için hem sözcüklerin kendisi hem de onların kullanıldığı bağlam önemlidir. Dilbilimsel çalışmalarda bu bağlamı dikkate almak, dilde anlamın derinlemesine anlaşılmasına olanak tanır.

Temel Kavramlar

Dil, genellikle birden fazla öge ve bu ögeler arasındaki ilişkiler aracılığıyla işlevini yerine getiren bir yapıdır. Bu bağlamda, dildeki birimleri anlam açısından tek tek incelemek yerine, bütünsel bir yaklaşım benimsemek daha doğru olacaktır. Ancak, farklı birimlerin birbirleriyle olan bağlantılarına geçmeden önce, bu birimlerin temellerine odaklanmak ve temel yapılarını açıklamak faydalı olacaktır. Anlambilimde kullanılan terimler arasında *gönderim (reference)* terimi, dil öğelerinin dil dışı nesnelere veya kavramlarla ilişkisini ifade etmek için kullanılır (Palmer, 1981, s. 30).

- a. *Gönderim*, dildeki bir sözcüğün veya ifadenin gerçek dünyadaki bir şeye veya kavrama işaret etmesi anlamına gelir. Örneğin, *kalem* sözcüğü dilde bir öge olarak kullanılırken, gerçek dünyadaki kalem nesnesine gönderim yapar. Bu durumda, dil içi bir öge olan kalem, dil dışı bir nesne olan gerçek kalem arasında bir ilişki kurar. Gönderim kavramı metin içinde özellikle zamirler için merkezi bir öneme sahiptir. Gönderim aynı zamanda göstergenin temelini oluşturur. Gösterge (kelime) ile iç içe geçmiş olan anlam, “gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkiden” meydana gelir. Bu bağlamda anlam, göstergenin tamamlayıcı bir ögesidir (Günay, 2007, s.193). Saussure'ün gösterge teorisinde gösterge, “gösteren” ve “gösterilen” olarak iki bileşenden oluşur. Gösterilen, bir nesne, düşünce ya da kavramı temsil etmektedir dolayısıyla *gönderim* diye de adlandırılabilir.
- b. Gönderimin yanı sıra, *dilsel anlam (sense)* terimi, daha genel ve kavramsal bir anlam ifade eder. Bu terim, dil içindeki kavramsal alanlara işaret ederken dil dışı dünyaya daha az odaklanır. Örneğin, *başbakan* sözcüğü, ülkenin yönetimi ve seçimle gelme gibi kavramsal özelliklerle ilişkilendirilerek dilsel anlamını oluşturur (Kerimoğlu, 2017, s. 205).

- c. Carnap (1947, s. 23) tarafından yapılan kaplam ve işlem ayrımı, anlambilime önemli katkılarda bulunmuştur. *Kaplam (extension)* kavramı, göndergeye benzer; dil içindeki göstergenin gerçek dünyadaki karşılığı olan nesneyi ifade eder. *İçlem (intension)* ise gösterilen kavramın insan zihninde canlanan özelliklerin bütünü için kullanılır. İçlem, bir kavramın ortak özelliklerinin tümü olarak tanımlanan anlam alanı kavramına yakın bir kavramdır (Günay, 2007, s. 57).
- d. *Kavram (concept)*, anlam biliminin önemli unsurlarından biri olmakla birlikte, anlam gibi tartışmalı bir konudur (Aksan, 2003, s. 149-152). “Sözcüklerin zihnimizde uyandırdığı” şeklinde yaygın olan kavram tanımı, haklı itirazlara neden olabilir çünkü bu tanım sözcüğü kavramdan önceye yerleştirir (Palmer, 1981, s. 25). Bu tanım, kavramın sözcükle birlikte ortaya çıktığını ve sözcüğün kavramı belirlediğini vurgular; ancak düşüncenin önce geldiği anlayışlar için bu doğru kabul edilmez.
- e. *Anlambirimcik (seme)*, belirli bir anlam alanında iş gören anlam ayırıcı en küçük özellik olarak tanımlanır (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011, s. 29). Her sözcüğün anlamı, bu küçük özelliklerin birleşimiyle oluşur. Bu özelliklere anlambirimcik denir ve anlam bütünü oluşturur. Örneğin, *vapur* sözcüğünün anlambirimcikleri şu şekilde sıralanabilir: toplu taşıma aracı olması, su üzerinde ilerlemesi, oturma yerlerine sahip olması (Kerimoğlu, 2017, s. 205).

Anlam Dönüşümleri

Bir gösterenin gösterilen boyutu durağan olmayıp değişime açık bir niteliğe sahiptir. Sözcükler sahip oldukları anlamı zamanla çeşitli etkenlere bağlı olarak bırakabilir veya bazen yeni anlamları sahiplenerek değişebilir. Sözcüğün anlam alanının genişlemesi veya daralması, yeni bilgiler ve öğrenmelerle yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda dönüşümle ilgili kavramlar incelenecektir.

- a. *Anlam genişlemesi (semantic extension)*, bir sözcüğün ilk anlamından daha geniş yeni anlamlar kazanması durumudur. Örneğin, *çocuk* sözcüğü Kaşgarlıda “*küçük*” anlamında kullanılırken, bugün “*yavru, insan yavrusu*” için kullanılmaktadır (Arslan Erol, 2008, s. 250). Benzer şekilde, *yük* sözcüğü ilk olarak “*ağırlık*” anlamında kullanılırken, zamanla “*bohça, hayvanların taşıdığı şey, sorumluluk*” gibi yeni anlamlar kazanmıştır.

- b. *Anlam daralması (semantic restriction)*, Vardar (2007, s. 20) anlam daralmasını, bir anlam biriminin daha dar bir kapsam içinde yer alması, yani genel bir anlamdan daha özel bir anlama dönüşmesi olarak tanımlarken, Aksan (2020, s. 213) ise bir göstergenin gösterdiği anlamın zamanla daralması, sözcüğün eskiden ifade ettiği nesnenin yalnızca bir bölümünü veya türünü anlatır hale gelmesi olarak açıklamaktadır. Örneğin, “konak” (kökeni: konma yeri) sözcüğü, anlam daralması sonucunda *büyük ve gösterişli ev* anlamını kazanmıştır. Benzer şekilde, “yemiş” kelimesi geniş anlamda *tüm meyveleri*, dar anlamda ise belirli bir bölgesel kullanımda yalnızca inciri ifade etmek için kullanılmaktadır (Kıran ve Kıran, 2002, s. 253).
- c. *Anlam iyileşmesi (amelioration)*, bir sözcüğün insanlar tarafından daha olumlu bulunan bir kavramı karşılması durumudur. Zamanla bir sözcüğün anlamının olumsuz bir anlamdan daha olumlu bir anlama dönüşmesi, anlam iyileşmesi olarak adlandırılmaktadır ve bu tür bir değişime çeşitli dillerde rastlanabilir. Örneğin, “yavuz” sözcüğü geçmişte, “*Yavuz hırsız ev sahibini bastırır*” gibi ifadelerde olduğu üzere, *edepsiz ve şiddet eğilimli* gibi bir anlam taşıırken, zamanla anlam iyileşmesine uğrayarak Sultan Selim için bir unvan halini almıştır. Öyle ki bunun etkisiyle Almanlardan alınan Göben zırhlısına da *yavuz* ismi verilmiştir (Başkan, 2003, s. 145).
- d. *Anlam kötüleşmesi (pejoration)*, anlam iyileşmesinin tam tersidir ve bir sözcüğün zaman içinde olumlu bir anlamdan daha olumsuz bir anlama dönüşmesi durumudur. Aksan (2020, s. 136), anlam kötüleşmesinin için Türkçeye Farsçadan geçmiş olan *canavar* sözcüğünü örnek verir. Farsçada *canavar* “*canlı*”, “*yaşayan*”, “*hayvan*” gibi anlamlara gelirken, Türkçede XIV. ve XV. yüzyıllarda bu anlamlarla kullanılmıştır. Ancak zamanla, belirgin bir anlam kötüleşmesine uğrayarak, *korkutucu varlık* gibi olumsuz bir anlam kazanmıştır. Toklu (2003, s. 93) ise anlam kötüleşmesine dair Türkçedeki *efendi* hitap sözcüğünü örnek göstermektedir. Uzun süre toplumda yüksek statüye sahip kişiler için kullanılan bu sözcük, günümüzde toplumsal konumu daha düşük olan kişiler için ironili olarak kullanılmakta, ancak *hanumefendi* ve *beyefendi* gibi hitap biçimlerinde eski anlamını korumaktadır.
- e. *Anlam kayması / Başka anlama geçiş (semantic transfer)*, bir sözcüğün zaman içinde çok farklı bir anlamı karşılar hale gelmesidir. Bu anlam olayı ve değişimi, adından

da anlaşılacağı üzere, göstergenin önceki anlamından tamamen farklı bir göstergeyi ifade etmesiyle ilgilidir. Burada doğrudan bir anlam daralması ya da genişlemesi söz konusu değildir. Anlam kayması, kelimenin geçmişte yansıttığı kavramdan farklı bir kavramı yansıtmaması durumu olarak tanımlanabilir. Örneğin, “sakınmak” kelimesi ve eylemi, Eski Türkçede “düşünmek”, “üzerine kafa yormak” veya “kederlenmek” anlamlarında kullanılırken, bugün bu kelime farklı bir anlam kazanmış ve anlam kayması sonucunda “bir şeyden kaçınmak”, “yapmaktan sakınmak” veya “korunmak için önlem almak” gibi anlamlara evrilmiştir (Çekin ve Gören, 2014, s.102).

Anlam Çeşitleri

Sözcüklerin hem nesnelere hem de eylemleri ve durumları adlandırma süreçlerinin başlangıçta ihtiyaca dayalı olarak tek bir anlam etrafında şekillendiği kabul edilmektedir. Zaman içinde, bir kelimenin farklı kullanımları ve yeni anlamlar kazanarak gelişmesi söz konusu olur. Başlangıçta bir kelime tek bir şeye işaret ederken, zamanla tamamen farklı bir şeyi de gösterebilir. Guiraud'nun (1999, s. 47) ifade ettiği gibi, “Sözcükleri insanlar yaratır, ancak onların da kendilerine özgü yaşamları vardır. Yani, sözcükleri hem biz yaratırız hem de onlar kendilerini yeniden yaratırlar.”

- a. *Gerçek anlam, düz anlam veya temel anlam (المعنى الأساسي)* gibi terimlerle tanımlanan anlam türüne ilişkin farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Aksan (2003, s. 182) bu tür bir anlamı, “Bir iletiyi dinleyen veya okuyan kişinin aktardığı kesin, dolaysız anlam” olarak tanımlar. Ömer ise (1998, s. 36) temel anlam için “Bir sesin bileşiminin başta yansıttığı ilk ve asıl olan” der. Her sözcüğün yalnızca bir temel anlamı vardır ve bu anlam eşzamanlı (synchronic) olarak değerlendirilmelidir. Yani, bir sözcüğün temel anlamının zamanla değişebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Yüzyıllar boyunca temel anlamı değişmeyen sözcükler olabileceği gibi, farklı zaman dilimlerinde farklı temel anlamlar taşıyan sözcükler de bulunabilir (Doğru, 2021, s. 46). Yani bir sözcüğün anlamları arasında gerçek anlam ve yan anlam gibi ayrımlar yapmak zordur. Dilbilimde çeşitli alt başlıklar içeren sınıflandırmalar arasında ikili bir ayrım dikkat çeker: *birincil anlam (denotative)* ve *ikincil anlam (connotative)* (Poyraz,1996, s. 48-49). Birincil anlam genellikle sözlük anlamı olarak da

adlandırılır ve bir sözcüğün doğrudan gönderimde bulunduğu, sözlükteki tanımları içerir. Örneğin, *taş* sözcüğü için “*doğadaki sert cisim*” birincil anlam olarak kabul edilir. Birincil anlam, durağan ve kolay değişmeyen bir anlam türüdür. Guiraud (1999, s. 29-30)’a göre her sözcük bağlamıyla sıkı bir ilişki içindedir ve anlamını bu bağlam çerçevesinde kazanır.

- b. *Yan anlam* (دلالة) terimiyle ifade edilen *ikincil anlam*, genellikle birinci anlama eklenen etkin, yoruma açık ve çoğunlukla sözlükte yer almayan anlamları içerir (Üçok, 1947, s. 69). Bu tür anlam, bireysel yorumları da içeren daha geniş bir bağlama gönderimde bulunur ve bu nedenle *ansiklopedik anlam* olarak da adlandırılır. Örneğin, *taş* sözcüğünün “*acımasızlık*” anlamını (taş kalpli) taşıması, yan anlam içinde değerlendirilebilir. Dünya dilbiliminde “*denotation*” kavramının Türk dilbilim geleneğinde “*gerçek anlam*” veya “*düz anlam*” terimiyle ve “*connotation*” kavramının “*yan anlam*” terimiyle karşılandığı görülür (İmer vd., 2011, s. 106). Örneğin, *dirsek* sözcüğü vücudumuzun bir bölümü anlamını taşıırken aynı zamanda köşeli borular içinde kullanılabilir. *Okumak* fiili ise gerçek anlamı olan “*yazıları gözle algılamak*” anlamının yanı sıra “*öğrenim görmek*” veya “*bir şarkıyı söylemek*” gibi anlamlar da kazanmıştır ki bu anlamlar yan anlam kapsamındadır (Aksan, 2003, s. 182-183). Doğru (2021, s. 47) bu başlığı tanımlarken yan anlamlar, temel anlamdan türetilen ve onunla anlam ilişkisi ya da başka bir bağlantısı bulunan ikincil anlamlar olduğunu ve yan anlamların bazen biçimsel, bazen de işlevsel benzerlikler göstereceğini belirtir ve ekler:

Kimi zaman bir yan anlam, diğer bir yan anlamın oluşumuna katkıda bulunabilir. “Dil” örneğinde; “Türk dili”, “Arap dili” gibi kullanımların bir organımız olan dille doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Ancak “hukuk dili”, “tıp dili” gibi kullanımlarda benzerliğin, doğrudan, bir organımız olan dilden çok “Türk dili”, “Arap dili” kullanımlarındaki dille ilişkilendirildiği düşünülebilir.

- c. *Mecaz* (metafor) (استعارة) ve onun bir türü olan *ad aktarması* (metonymy) (كنایة), sözcüklerin yeni anlam kazanma yolları içinde en sanatsal olanıdır. Mecaz, bir sözcüğün temel anlamı dışında kalan diğer tüm anlamlarının genel adıdır. Mecaz sözcüğü Arapça kökenli olup *يجوز – جاز* fiilin mastar halidir ve “*kabul edilebilir ve geçerli olmak*” anlamına gelir (Mustafa vd. 1986, s.146). Doğru’ya göre mecaz, bir sözcüğün temel anlamının sınırlarını aştığı fakat hala kabul edilebilirlik çerçevesi

içinde kalarak kazandığı ve genellikle temel anlamla bir şekilde bağlantılı olan yeni anlamları ifade eder. Bu durumda da mecaz teriminin teşbih, istiare, mecaz-ı mürsel ve kinaye gibi terimleri kapsadığı düşünülebilir (2021, s. 54). Örneğin, *ayak* kelimesi, insanda ve hayvanda basma, yürüme organını ifade eder. Ancak iskemle, masa, göl, ırmak gibi nesnelere de *ayağı* olabilir. Halk şiirinde ise bu kelime, kafiye anlamında kullanılır (Banguoğlu, 1974, s. 320).

Anlam Bulanıklığı

Anlam bulanıklığı ya da anlaşılma güçlüğü yaratan başlıklar bu başlık altında incelenmiştir. Nitekim değerlendirilen başlıklar iletişim esnasında kullanılan sözcüğün anlamlandırması açısından sorun yaratabilecek kaynakların doğru anlaşılması ve sözcüğün doğru anlamlandırılması konusunda rehber olacaktır.

- a. *Eş seslilik (homophony)* (التجانس الصوتي), farklı anlamları taşıyan iki veya daha fazla sözcüğün aynı ses yapısına sahip olmasına eşadlılık denir. Bu, dilde birbirinden tamamen ayrı iki ya da daha fazla kavramın ses ve yazı açısından aynı göstergelerle ifade edilmesidir. Eşadlılık, eş seslilik ve eş yazınlılık olmak üzere ikiye ayrılır. Eş seslilik için Türkçede birinci tekil şahıs zamiri olan “ben” ile deri üzerindeki küçük bir leke ya da kabartmayı ifade eden “ben” sözcüğü örnek olarak verilebilir (Aksan, 2021, s. 92)
- b. *Eş yazınlılık (homography)* (التجانس اللفظي), sesleri ve anlamları farklı olmasına rağmen yazılışları aynı olan sözcükler arasındaki ilişkiyi ifade eder. Bu durum dil dışı bir olgudur ve ortaya çıkmasında kullanılan alfabe ve yazım kurallarının önemli bir rolü vardır. Örneğin “*gelin*” kelimesi hem damadın eşi anlamında bir mastarı hem de gelmek eyleminin ikinci çoğul şahıs emrini ifade etmek için kullanılır. “*Düşünce*” kelimesi birinin düştüğü anın yanı sıra bir fikri de ifade edebilir. “*Okuma*” derken okumak fiilinin mastarı ya da ikinci tekil şahıs için olumsuz bir emir de anlaşılabilir.
- c. *Çok anlamlılık (polysemy)* (تعدد المعاني), denilen durum bir sözcüğün birden fazla anlamı ifade ediyor olmasıdır (Acar, 2010, s. 242; Vardar, 2007, s.65). Dildeki bir birimin taşıdığı temel anlamların, çeşitli etkenler nedeniyle zamanla yeni anlamlar kazanması, çokanlamlılık durumunu ortaya çıkarır (Altınörs, 2000, s.18). Çokanlamlılık konusuna *almak* sözcüğü örnek verilebilir. *Almak* sözcüğü, “*bir şeyi*

bulunduğu yerden ayırma”, “*yanında bulundurmak*”, “*birlikte götürmek*”, “*yutmak (ilaç vb.)*” gibi pek çok farklı anlam taşıyabilmektedir (Özel, 2012, s.70).

- d. *Eş anlamlılık (synonymy)*(الترادف), iki sözcüğün aynı gönderim ilişkisine sahip olması demektir, yani bu sözcüklerin içlemleri aynıdır (Lyons, 1983, s. 398). Örneğin, *kadın* ve *hatun* sözcükleri eş anlamlılık örneği olarak verilebilir. Bu iki sözcük gerçek dünyada aynı varlığı gösterirler, yani göndermeleri “*insanın dişisi*”dir ve zihinde uyandırdıkları *dilsel anlam (içlem)* de aynıdır. Ancak eş anlamlılık konusu çeşitli tartışmalara yol açar ve bazı anlam bilimciler, eş anlamlılık için farklı şartların bulunması gerektiğini savunur. Mesela içlemlerin duygusal açıdan örtüşmesi gibi bir şart, en yakın görülen sözcükleri bile ayırabilir. Dilin doğasında Saussure'den beri kabul edildiği gibi benzerliklerden çok ayrılıklar bulunur. Başlangıçta tam karşılıklı olan sözcükler bile zamanla farklılaşabilir. Bir sözcük eskidikçe, kullandığı bağlamlar arttıkça ve anlamı genişledikçe, başka bir sözcükle eş anlamlı olmaktan çıkabilir. Yine de sözcüklerin içlemleri arasındaki kısmi örtüşmeler yeterli görüldüğünde eş anlamlılık yaygın bir olgu olarak kabul edilir (Kerimoğlu, 2017, s. 212-213).

- e. *Karşıt anlamlılık (التضاض)* konusunda farklı terimler kullanılır: *opposition*, *contrast*, *antonymy*. Saussure'ün dil ile ilgili belirlediği karşıtlıklar, dizge - öge, dil - söz, ses - anlam, özdeşlik - karşıtlık, eşsüremlilik - artsüremlilik kavramlarıdır (Yücel, 1982, s. 23). Zıtlık, dilde birbirine zıt veya çelişkili olan kavramların ortaya çıkmasıyla beliren ve bu kavramlar arasında anlamsal bir ayrışma yaratan ilişkidir. Zıtlık, aynı sözcüksel ve anlam bilimsel alanı paylaşan ancak birbirinin zıddı olan kavramlar arasındaki ilişkiyi ifade eder (Sazak, 2019, s. 5).

İmer vd. (2011, s.170) zıtlık için “*opposition*”, karşıt anlamlılık için ise “*antonym*” terimini tercih etmektedirler. Akşehirli (2004, s. 36) “*antonymy*” terimini kullanırken, Günay (2007, s. 177) ise “*contrariete*” ifadesini tercih etmiştir. Akçataş (2011, s. 311) ise “bir anlam birimle cümlede onun yerine geçebilecek anlam birim arasındaki karşıtlık” tanımını yaparak bunun “*opposition*” terimine denk geldiğini belirtirken, “*karşıt tez*”i ise “aralarında anlam karşıtlığı olan iki sözcüğün aynı dizimde, bir arada kullanılması” olarak açıklar. Yalım (1998, s. 144) ise karşıt anlamlılık için “*antonim*” terimini kullanmaktadır.

Söz içi karşıtlık da zıtlık türlerindedir. İbnü'l-Enbari'nin *Kitabü'l-Ezded* adlı eseri bu türün en eski örneklerinden biridir ve Arap sözlükçülüğü çevresinde 10. yüzyılda kaleme alınmıştır (Dinar, 2017, s.66). Bu noktada Arapçada *ezded* başlığı altında iki zıt anlamı aynı anda ifade eden kelimelerin değerlendirildiğini belirtmek yerinde olacaktır. Nitekim Türkçede bahsi geçen *söz içi karşıtlık*, bir sözcüğün bağlamının değişmesiyle asıl anlamına zıt olan anlamları karşılayabilmektedir. Dolayısıyla sözcüğün anlamı cümleye bağlı olarak değiştiğinden *söz içi karşıtlık* olarak adlandırmak doğru olacaktır. Klégr (2013, s. 10), söz içi karşıtlığı “çokanlamlı bir sözcükbirimin iki farklı anlamının oluşturduğu zıtlık” olarak tanımlar. Uluoğlu (2014, s. 120) ise bu terimi, “karşıt anlamların tek bir sözcük içindeki bileşimini” ifade eder. Bu zıtlık türü dilbilim literatüründe “*enantiosemiya*” olarak adlandırılır. Hacızade'nin belirttiğine göre, *enantiosemiya* örneklerinden biri Eski Türkçedeki *turmak* sözcüğüdür. Bu sözcük, “*durmak*”, “*çıkmaq*”, “*yükselmek*”, “*ayakta durmak*”, “*kalkmaq*”, “*zayıflamak*” gibi farklı anlamlarda kullanılabilir (2007, s. 775-778). Türkçede söz içi karşıtlık olarak isimlendirilen bu tür esasında Arapçadaki *ezded* kavramıyla ilişkilendirilebilir.

Zıtlık Kavramının Yaşamdaki Yeri

Doğanın ve yaşamın düzenini sağlamak için zıtlık ve denge unsuru önemlidir. Evrenin yapısını ortaya koyan ve birbirlerini tamamlayan bu zıtlıklar, doğanın, insanın ve varoluşun bütünlüğünü gösterir; birlikte anlam kazanırlar. Tüm bu varlıkların gelişimi ve sürekliliği, ortaya çıkan zıtlık ilişkilerinin denge sağlamasıyla mümkündür (Varlık Şentürk, 1999, s. 5). Doğa, farklı eğilimlerin bir arada var olma etkinliğini sergiler. Hem doğadaki hem de sosyal yaşamdaki gelişim, karşıtların mücadelesine dayanır. Dolayısıyla, doğada olduğu gibi insan yaşamının sürdürülmesi ve denge sağlanması için de karşıt ilişkilere ihtiyaç vardır (Çağlı, 2007, s. 8).

Zıtlık her yerdedir ve insan farkında olsa da olmasa da yaşamın merkezindedir. Zıtlıkların varlığı, evrenin doğuşundan beri mevcuttur. İnsana ve doğaya hükmeden zıtlık, aslında evrenin genelinde var olur ve kaosu ortaya çıkarır. Karşıtlık ve kaos kavramları, yaşamı ve evreni oluşturan dinamik yapının bir yansımasıdır (Yılmaz, 2008, s. 58-59). Evren ve doğa, varoluşlarını zıt kutupların birliği ve mücadelesi sayesinde sürdürmektedir. Zıtlık, insan

yaşamının temel bir özelliğidir. Gerçekte yaşam, karşıtların bir arada, iç içe geçmiş, birbirleriyle çatışan ve birbirine dönüşen renkli ve çok yönlü dinamik bir süreçten oluşur (Çağlı, 2007, s. 1).

İnsanın varoluş bilincinin gelişiminde “ben ve diğerleri” karşıtlığı önemli bir rol oynar. İnsan, kendini çevresindeki diğer varlıklara göre tanımlar, konumunu ve duruşunu diğerleriyle karşılaştırarak belirler ve anlatır. Doğada zıtlıklar hali hazırda varken insan bilinciyle birlikte kültürel çerçevenin içinde çevresindeki zıtlıkları fark eder. Böylece *sıcak-soğuk, iyi-kötü, var-yok* gibi zıtlıklar insan tarafından tanımlanır ve yorumlanır. Bu zıtlıklar, kültürel bilinç ve gözlem yeteneğiyle harmanlanmıştır. Zıtlık aynı zamanda eylemleri ve durumları belirleme, varlık dünyasını algılama ve çok yönlü bir bakış açısı geliştirmede önemli bir rol oynar. Herhangi bir olguyu anlamamanın, kavramanın veya değerlendirmenin en pratik yolu, onu karşıtıyla birlikte düşünmek ve ele almaktır. İnsanlar doğar doğmaz gülmeye ve ağlamaya başlarlar. Dolayısıyla insanlar, yaşamlarının en başından itibaren mutluluk ve mutsuzluk, gülme ve ağlama gibi zıtlıkları yaşayarak öğrenmeye başlarlar. İnsanlar hayatlarında istedikleri ve istemedikleri şeyleri bu zıtlıklar çerçevesinde değerlendirirler. Nitekim evrende ve doğada karşıtlığın olmadığı bir nesne veya olguya rastlamak mümkün değildir. Zıtlık hem evrenin işleyişinde hem de insanın varoluşunda merkezi bir rol oynar. Evrende ve doğada var olan bu karşıtlık, insanın hem toplumsal hem de içsel yaşamında yansımaları bulur. İnsan, tüm bu karşıtlıkların ortasında olduğunu fark ederek, bu dünyadaki her şeyin değişmekte olduğunu bilincinde olmalıdır.

Türkçede Zıt Anlam Olgusu

Türk Dil Kurumu sözlüğü zıtlık kavramını *karşıt, ters* ve *kontrast* ifadeleriyle tanımlamıştır. Zihinde *tezat* anlamını da çağrıştıran zıtlık; bir varlığın, olayın, durumun, birbirine ters olan iki yönünü bir arada belirtmesi ya da birbirine karşıt kavramlar arasında ilgi kurulmasıdır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde “*Zıddiyet, mübâyenet, zıtlık, kontrast, karşı gelim.*” ifadeleriyle tanımlanan zıt anlam terimini Crystal (2007, s. 107) “Bir dilde anlamları ayırmaya yardımcı olan birimler arasındaki fark için dil biliminde kullanılan bir terimdir.” olarak tanımlamıştır. Sazak (2019, s. 5)’a göre zıt anlam; “dilde aralarında çelişkinin ortaya çıkmasıyla ayrılan, bununla birlikte aynı sözcüksel ve anlam bilimsel alanı paylaşmaları

bakımından birbirinden ayrı değerlendirilmeyen sözcükler arasındaki ilişkidir”. Aksan (2021, s. 103), zıt anlamlılığı kitabında “*tersanlamlılık*” olarak ifade eder.

Dilbilimciler zıt anlam için pek çok tür belirleseler de her dilde aynı türler için örnekler bulunmayabilir ya da bu türlerin tanımlamaları birbiriyle uyuşmayabilir. Bununla beraber Leech (1985, s. 99)’in ikili sınıflandırma olarak tanımladığı tür için Türkçedeki *genç / yaşlı* çiftinin uyumlu olduğu söylenebilir. Yine Leech (1985, s. 99)’in kutupsal karşıtlık sınıflandırmasına Türkçedeki *zengin / fakir* çifti uyum göstermektedir. Lyons (1977, s. 270) İngilizcede biçimsel ilişkili olmayan örneklerin sıklıkla kullanıldığına işaret ederken Türkçede tam tersi biçimsel ilişkili zıt anlam çiftleri olumsuzluk ekiyle sık sık kullanılmaktadır. Bu duruma *gerekli / gereksiz* çifti örnek verilebilir.

Türkçede zıt anlamlı kelimeler sıfat, isim, fiil ya da zarf-fiil konumunda olabilir. Türkçedeki yabancı kökenli ögeler zıt anlam çiftleri içinde büyük oranda yer almaktadır. Örneğin *hafif / ağır* çiftinde *hafif* kelimesi Arapça kökenliken *ağır* kelimesi Türkçe kökenlidir. Bu ögelerin birbirleriyle ya da Türkçe kökenli sözcüklerle bir araya gelerek oluşturduğu çiftlerin sayısı hayli kabarıktır (Aksan, 2021, s. 104).

Türkçede Zıt Anlam Türleri

Türkçede de diğer dillerde olduğu gibi eş anlamlı, yakın anlamlı ya da eş sesli sözcüklerin beraberinde birbiriyle tamamen zıt anlam ifade eden sözcükler de mevcuttur. VIII. yüzyılda Köktürk yazıtlarında *ırak/yargu* (yakın), *tün* (gece)/*küntüz*, *toruz* (zayıf)/*semiz*, *ilgerü* (ileri)/*kirü* (geri) gibi zıt anlamlı çift örneklerine rastlanmıştır (Aksan, 2021, s. 161). Günümüzde sıkça kullanılan zıt anlamlı çiftlere bakıldığında tarihsel süreçte bilhassa Arapça ve Farsçadan Türkçeye geçen sözcüklerin bu çiftlerin oluşumunda büyük bir payı olduğu bulunmaktadır. Örneğin *zengin/fakir* çiftinde *zengin* sözcüğü Farsça kökenliken *fakir* sözcüğü Arapça kökenlidir. Üstelik fakir sözcüğünün birebir Türkçe karşılığı olan *yoksul* sözcüğü aynı sıklıkla kullanılmamaktadır. *Öksüz/yetim* çiftinde ise ilk sözcüğün kökü Türkçe *ög/ök* (anne) iken ikinci sözcük Arapça kökenlidir (Aksan, 2021, s. 162). Türkiye’de Dil İnkılabından sonra dile yerleşen sözcüklerin her birinin zıt anlam çiftlerinde kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Aksan (2021, s. 162-165)’a göre Türkçede bulunan zıt anlam sınıflandırmaları şu şekildedir:

1. *İkili Karşıtlıklar*: Bazı dilbilimcilerin *kutupsal karşıtlık* da dediği bu sınıflandırmada isim kökenli sözcükler daha yoğun kullanılmaktadır. Örneğin *soyut* ve *somut* çifti bu sınıflandırma altında incelenir.
2. *Biçimsel İlişkili Karşıtlıklar*: Bu sınıflandırmaya ait örneklerde genellikle aynı ve/ya aynı kökten türeyen sözcüklerin farklı ekler almasıyla oluşan zıtlıklar görülür. Sıklıkla *-li*, *-siz* ekleriyle türetilir. *Sorumlu* ve *sorumsuz* çifti bu sınıflandırmaya örnek olarak gösterilebilir.
3. *İlişkisel Karşıtlıklar*: Bu kapsama giren örnekler aynı konuyla ilgili karşıt anlamları ifade eden sözcükleri içerir. Örneğin *almak* ve *satmak* çifti alışveriş eylemi esnasında karşılaşılan bir zıtlığı gösterir.
4. *Dereceli Karşıtlıklar*: Günümüz Türkçesinde bu türün örnekleri genellikle ikili karşıtlıklarda bulunan çiftlerin arasına giren sözcüklerle oluşur ve *orta* sözcüğü pek çok dereceli karşıtlığı oluşturur. Bazı dilbilimcilere göre uzunluk ölçüleri de bu türe dahildir. Bu sınıflandırmanın en meşhur örneği *sıcak/ılık/soğuk* üçlemesidir.
5. *Yön Gösteren Karşıtlıklar*: Adından da anlaşılacağı üzere bu tür yer yön ifadelerini içeren zıt anlamlı çiftlerin oluşturduğu zıtlıkları kapsar. *Sağ/sol* çifti bu sınıflandırmada aklan gelen ilk örneklerdendir.

Bazı zıt anlam çiftleri söz konusu sınıflandırmalardan birkaçında aynı anda dahil olabilir. Türkçenin anlambilime ait diğer şubelerinde olduğu gibi zıt anlamlı sözcük grupları arasında da ikililerden yararlanıldığı görülmektedir (Aksan, 2021, s. 165).

Sözcük bazında ele alınmasının yanı sıra Leech (1985, s. 90) gibi bazı dilbilimciler zıt anlamı cümle bazında da incelemektedir. Örneğin Lyons (1977, s. 272) “*A kadındır.*” cümlesinin “*A erkek değildir.*” anlamını da ifade ettiğini belirtir. Bu durumda zıt anlamlı çiftlerle kurulacak yeni cümlelerde aynı karşıtlığın ortaya çıkması kaçınılmazdır:

“Uğur uzundur.” / “Uğur kısa değildir.”

“Emine güzeldir.” / “Emine çirkin değildir.”

“Eda ilgilidir.” / “Eda ilgisiz değildir.”

Türkçede Söz İçi Karşıtlık

Zıtlıkların ortaya çıkmasında bazen edilgen-dönüştürücü yapılar, geçişli ve geçişsiz kullanımlar da önemli roller oynayabilir. Ayrıca, bazı sözcükler doğrudan belirleyici olabilir. Zıt anlam, "Bir sözcüğün en az iki anlamının birbirine ters düşmesi" olarak tanımlanmaktadır (Karaman 2009, s. 1642). Bu tür zıtlıklar farklı alt kategorilere ayrılabilir. Örneğin, *söz içi karşıtlık* (*enantiosemy*), "çok anlamlı sözcük veya söz öbeklerinin anlamları arasında ortaya çıkan zıtlıklar" olarak değerlendirilebilir (Dinar, 2017, s. 881). Bir sözcüğün kendi içinde karşıt anlam taşıması genellikle sözcüğün çok anlamlılığıyla ilişkilidir (Dinar, 2018, s. 47). Söz içi karşıtlık anlamı taşıyan kelimeler, özellikle de karşılıklı ilişki bağlamında kullanılanlar örneğin, "kiralamak" sözcüğü için kiracı ve ev sahibi arasındaki ilişki gibi, tarihsel olarak daha geniş bir anlam taşıyor olabilir. Yine de zamanla, belirli bir anlamın, sözcüklerin karşılıklı etkileşimine dayalı olarak anlam daralmasına uğramasıyla karşılıklılık ilişkisinin ortaya çıktığı düşünülmektedir (Nöldeke 1910'dan aktaran Finkin 2005, s. 376). Demek oluyor ki kiralamaktan bahsedildiğinde hem bir yerde yaşamak veya çalışmak üzere bir mülkü ücret yani kira karşılığı tutmak hem de bir mülkü içinde yaşanması veya çalışılması için kiraya vermek anlaşılır. Söz içi karşıtlık sadece tarihî dönemlerle sınırlı değildir; günümüzde de aktif olarak devam etmektedir. Ayverdi bu duruma (2011, s. 696), "korkunç" sözcüğünün "korkunç güzel, korkunç şık" gibi örneklerde mübalağa amacıyla kullanılmasıyla örnek verir. Öte yandan ironi, konuşmacının muhatabına yönelik düşüncesini veya eleştirisini açık bir şekilde dile getirmemenin bir yoludur ve bu yönüyle söz içi karşıtlıkla ilişkilendirilebilir (Tuğluk, 2017, s. 444). Dolayısıyla, ironi, söylemin tersini ifade etmesi açısından söz içi karşıtlık örneği olarak görülebilir (Dinar, 2018, s. 193). İroni ile ilgili Karaoğlu (2023, s. 3-5) *aferin, bravo, iyi* vb. sözcükleri işaret eder. Örneğin *aferin* sözcüğü "*Şimdiki nesil de bizim gibi, anlayışlı yetişiyor. Aferin Beyhan'a ki böyleleriyle arkadaş oluyor hep.*" cümlesinde övgü, "*Aferin sana Müjgân, dedi. Yola çıkacağım gün niye beni böyle geç bıraktınız*" cümlesinde sitem anlamında kullanılmıştır. Öte yandan *bravo* sözcüğü "*Yaman adam, nasıl da aklında tutmuş o kadar sözü, bravo diyorlardı.*" cümlesinde tebrik etmek, "*Bravo hanım kızım, dedi. Hiç yakıştıramadım, maşallah sizin gibi erişmiş, yetişmiş koskoca bir hanıma.*" cümlesinde hissedilen öfkeyi belirtmek için kullanılmıştır. Bununla birlikte *iyi* sözcüğü "*Ah ne iyi! İmreniyorum senin yaşamana.*" cümlesinde beğeni, "*Kabak gene benim başıma patlayacak ne iyi! Siz kaybedin biz bulalım tabii.*" cümlesinde kızgınlık ifade etmek için kullanılmıştır.

Arapçada Zıt Anlam Olgusu

Arapçada zıt anlam olgusu, diğer dillerde olduğu gibi önemli bir dilbilimsel özelliktir. Zıt anlam, bir kelimenin veya bir ifadenin anlamının tam karşıtı olan başka bir kelime veya ifade ile ilişkilendirilmesidir. (Abdul-Raof, 2001, s. 50) Bu olgu, dilin ifade edilme ve anlaşılma şeklindeki zenginliğini ve derinliğini gösterir. Her dilde olduğu gibi Arapçada da zıtlıklar dilin ifade gücünü artırır ve anlatıma derinlik katmayı sağlayarak yazılı ve sözlü iletişimdeki ifadelerin etkisini ve anlamını güçlendirir. Ayrıca zıtlık Arap edebiyatında ve şiirinde de sıkça kullanılan bir dilbilimsel özelliktir. Zıt anlam olgusu, Arap dilinin evrimi ve tarihinde önemli bir yere sahiptir ve Arap dünyasının farklı coğrafyalarında ve lehçelerinde de çeşitlilik gösterebilir.

Arapça yazılı metinlerde harekeler gibi okutucu işaretlerin olmaması dili sonradan öğrenenler için bazen belirsizlik yaratabilir. Ayrıca, Arapçada büyük harf kullanılmadığı için isimler, kısaltmalar ve kısaltma adlar arasında otomatik olarak ayırım yapmak zordur (ALdhubayi & Alyahya, 2014, s. 3). Genel olarak, Arapça toplumun içinde büyüyen bir sosyal fenomendir. Dilin gelişimi, konuşanların içsel etkisi ve diğer dillerin etkisi olmak üzere iki faktörden etkilenir. Arapçanın gelişiminde özellikle anlam ilişkileri konusunda dil kuralları bulunmaktadır. (Adriana, 2011, s. 2). Bu ilişki aynı zamanda, kelime çiftlerindeki zıtlık veya yaygın olarak *antonim* olarak adlandırılan kavramların zıtlığı üzerinde de etkili olmaktadır. Antonim ilişkisi, arasında zıtlık olan iki kelimenin anlam ilişkisini iki yönlü olarak tanımlar. Yani, *uzun* kelimesi *kısa* kelimesinin karşıtı ise *kısa* kelimesinin de *uzun* kelimesinin karşıtı olduğu söylenebilir (Adriana, 2011, s. 2). Arapçada, zıtlığa yol açan birkaç faktör bulunmaktadır; bunlardan biri Arap kabilelerinin kelime kullanımındaki farklılıklardır. Örneğin, “القرء” kelimesi, Hicaz halkına göre “*taharet*” anlamına gelirken, Iraklılar için “*regl*” anlamına gelir. “سجد” fiili, Ben-i Tay kabilesi için “*dik durmak*” anlamına gelirken, diğer kabileler için “*secde etmek*” anlamına gelir (Ridlo, 2017, s. 281-295). Bu durum, zıt anlamlı kelimelerin oluşumunu etkiler. Nitekim farklı lehçelere sahip kabileler, fuar, panayır gibi sosyal etkinliklerde bir araya geldiklerinde, bir tür lehçe alışverişi yaşanmış ve aynı kelimenin zıt iki anlamda kullanılmasına neden olmuştur (Tural, 2011, s. 12)

Zıtlık/Antonim (التضاد، التعاكس، التعارض، التقابل), anlamı zıt, karşıt veya çelişen iki kavram arasındaki ilişkiyi ifade eder (Syarifah, 2022, s. 38). Bedi ilminde zıt anlam için tıbak (الطباق)

terimi kullanılır. Zıt anlamın (التضاد) tanımı konusunda klasik dil bilimciler ile modern dil bilimciler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Klasik dil bilimcilere göre, “التضاد” iki zıt anlamı içeren bir kelime olarak tanımlanır. Yani onlara göre “التضاد” ya da “الأضداد” iki zıt anlamı aynı anda ifade eden ortak bir kelimedir. (el-Ezheri, 1964). Öte yandan, modern dil bilimciler, zıt anlamı “التضاد” farklı telaffuz edilen ve zıt anlamlara sahip iki kelime olarak tanımlarlar. Örneğin, “حياة” kelimesi *yaşam* anlamına gelirken, “موت” kelimesi *ölü* anlamına gelir (Davud, 2001, s. 195).

Arapçada Zıt Anlam Türleri

Zıtlık kavramı Arap dilinde, dilin kapsamını ve esnekliğini gösteren fenomenlerden biridir. Bu kavram klasik kitaplarda da çokça yer edinmiştir. İbn Düreyd, “Bir şeyin zıddı onun hilafıdır.” derken benzemeyeni ve zıt anlamı kasteder. Ebu’t-Tayyib el-Luğavi ise konuya farklı bir açıdan bakarak her uyuşmazlığın zıtlık anlamına gelmediği ve her uyuşmaz kavramın birbirine zıt anlam taşımayacağını söyler. (el-Luğavi, 1963).

Arapçada zıtlıktan bahsedildiğinde akla gelen ilk konu ezdaddır. Dil bilimciler de Arapçada ezdadın varlığı konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Bazıları buna karşı çıkarken, bazıları ise kabul etmektedir. Örneğin İbn Derestevayh ve Abdullah b. Cafer ezdadın varlığını kesin olarak reddederken Sibeveyh ve Ebu Zeyd el-Ensari gibi alimler kesin olarak kabul etmiştir (Tural, 2011, s.23). Ancak ezdad çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıca incelenmiştir. Bu başlık altında incelenen asıl konu iki farklı kelimenin iki zıt anlam ifade etmesi durumudur. Hassan (2020) makalesinde Bakara suresindeki zıtlık türlerini incelerken Arapçadaki karşıtlıkları negatif ve pozitif karşıtlıklar olarak genel iki başlık altında toplasa da söz konusu başlıkları alt dallara ayırmamıştır (s. 124-126). Hassanein (2021) ise makalesinde Jones’un (2002) belirlediği zıtlık sınıflandırması çerçevesinde İngilizce ve Arapçada bulunan ortak türlere örnekler verse de Arapçadaki zıtlık türlerine ait özel bir sınıflandırmada bulunmamıştır (s. 8-16). Dolayısıyla günümüzde dahi Arapçadaki zıtlık türlerine ait kesin ve kabul edilmiş genel yargılara ulaşmak zordur. Yine de çalışmada bilhassa orta öğretim düzeyindeki öğrencilerin günlük ifadelerde sıkça karşılaşacağı kelimeler bazında Arapçaya özgü bir sınıflandırma oluşturulmaya çalışılmıştır. Söz konusu sınıflandırma şu şekildedir:

1. *Cinsiyet Zıtlıkları* (التضاد بين الجنسين): Bu sınıflandırmada, bir canlı türü, akrabalık ilişkisi veya sosyal statü gibi kavramların iki farklı cinsiyet için kullanılan terimleri incelenmiştir. Akla gelen en basit örnek انثى / رجل (kadın/erkek) çifti olabilir.
2. *Ölçü Zıtlıkları* (التضاد القياسي): Bu türde bir canlı ya da bir nesnenin kapladığı alan boyut ve ağırlık yönünden incelenmiş ve durumlarının zıt halleri belirlenmiştir. Türün en belirgin örneği كبير / صغير (büyük/küçük) çiftidir.
3. *Yön Zıtlıkları* (التضاد الاتجاهي): Bu kapsamda doğrudan yön gösteren veya bir yöne işaret eden zıtlıklar incelenmiştir. Coğrafi yönlerin yanı sıra خلف / أمام (arka/ön) gibi örnekler de eklenmiştir.
4. *Mutlak Zıtlıklar* (التضاد المطلق): Bu sınıflandırmada herhangi bir diyalog kurarken ya da herhangi bir metin okurken zıtlık çiftinin bir örneğinden bahsedildiğinde akılda eşinin canlandığı en belirgin zıtlıklar incelenmiştir. Örneğin ليل / نهار (gece/gündüz) çifti bu sınıflandırmaya dahildir.
5. *Hal/Durum Zıtlıkları* (التضاد الوضعي): Bu kapsamda bir canlı ya da bir nesnenin içinde bulunduğu durum veya taşıdığı sıfatlara uygun zıtlık çiftleri incelenmiştir. Örnek olarak فقير / غني (zengin/fakir) çifti gösterilebilir.
6. *Çok Düzeyli Zıtlıklar* (التضاد متعدد المستويات): Bu türde bir orta ögesi bulunan zıtlıklar incelenmiştir. Örneğin حار / فاتر / بارد (sıcak/ılık/soğuk) üçlemesi bu türde incelenir.
7. *Bağlamsal Zıtlıklar* (التضاد السياقي): Bu sınıflandırmada aynı bağlamdaki iki karşıt tarafı ifade eden zıtlıklar incelenmiştir. Alışlagelmişin dışında معلم / طالب (öğretmen/öğrenci) gibi örneklerden de bu sınıflandırma altında bahsedilmiştir.
8. *Eylemsel Zıtlıklar* (التضاد العملي): Bu tür kişinin hareket ve yönelimlerini ifade eden zıtlıkları kapsar. نزل / صعد (inmek/çıkılmak) gibi daha çok fiillerle ifade edilen kavramlar incelenmiştir.

Arapçada Ezdad

Arapçada ezdad, dil bilimcilerin uzun süredir ilgilendiği bir konudur ve herkesçe bilinen zıtlık kavramından farklıdır. Onların ezdad ile ilgili kelimeleri derlemeleri ve bu konuda bağımsız çalışmalar yapmaları, bu konunun önemli olduğunu göstermektedir. Ancak, ezdadın tanımı ve bu kavrama ilişkin kelimeler konusunda dil bilimciler arasında farklı görüşler bulunmaktadır.

Zıdd (الضدّ) kelimesi, sözlükte bir şeyin tersi, hilafı, karşıtı, kendini nefyeden şey ve bir şeyin eşi benzeri ve dengi (el-Luğavi, 1963) manalarında olup çoğulu ezdâd (الأضداد) olarak gelir (Alu Yasin, 1984). Arap dilbilimcilerin tanımına göre *ezdâd*, birbirine zıt iki anlamı aynı anda ifade edebilen sözcüklere verilen isimdir. Örneğin, “*satmak*” anlamında kullanılan “بيع” sözcüğü “*satın almak*” anlamında da kullanılır (Kutrub, 1984, s.97-98). İbn Faris (1979, s.99) ezdadı Araplara ait bir dilsel özellik olarak gösterir ve bunu hem *siyah* hem de *beyaz* anlamına gelen “الجون” sözcüğü ile açıklar.

El-Ezheri, *Tehzibu'l-Luga* isimli eserinde zıddın (الضدّ) çoğulunun ezdad (الأضداد) olduğunu belirtir ve Kur'an-ı Kerim'de “و يكونون عليه ضداً” ayetinde geçen ‘zıdd’ın yardımcılar, düşmanlar gibi anlamlara geldiğini; tekil ve çoğul olarak kullanıldığını ve aynı zamanda benzer ve denk gibi anlamlar da ifade ettiğini söyler (el-Ezherî, 1964, s. I.I.2). Buradan anlaşılıyor ki zıdd (الضدّ) sözcüğünün kendisi de ezdada dahildir.

Terim olarak *ezdâd*ın tanımı Sibeveyh’in lafızlar hakkında yaptığı sınıflandırmaya dayanır. O, nahiv ilminin ilk kaynağı olarak kabul edilen “*el- Kitâb*” isimli eserinde, kelime/kelam bölümünden bahsederken Arap kelimelerinde, iki farklı anlam için iki farklı lafız (*mütebâyin*), iki farklı lafız için tek bir anlam ifade eden (*müterâdif*) ve iki farklı anlam için iki lafızın birlik oluşturması (*müşterek*) vardır (el-Sibeveyh, 1889). Sibeveyh el-Müşterekü'l-Lafzî'nin sınırını çizmemiştir fakat kendisinden sonra gelen alimler ezdadın bu bölüme dahil olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim ezdad, polysemy (çok anlamlı- تعدّد المعنى) veya homonymy (eşsesli – الاشتراك اللفظي) gibi müşterek lafız çeşitlerindedir (el-Ma'tuk, 2003). Birden fazla anlam içermeleri yönünden müşterek lafızlara benzerler, ancak; ezdaddan kabul edilen kelimeler iki zıt anlam içerirler, ikiden fazla anlam içermezler (Alu Yasin, 1980). Müşterek lafızların ortaya çıkışı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazılarına göre, her kelime aslında ilk ortaya çıktığında yalnızca bir manayı ifade eder. Ancak zamanla, çeşitli nedenlerle aynı kelimenin farklı bağlamlarda ikinci bir anlam kazandığı ve böylece müşterek lafızların doğduğu düşünülmektedir. Bu süreçte kelime hem orijinal anlamıyla hem de yeni kazandığı anlamıyla kullanılmaya başlar ve zamanla her iki anlamı da içerebilir hale gelir. Diğer bir görüşe göre ise, müşterek lafızların doğmasının nedeni Arap halkının kabile hayatı yaşamış olmalarıdır (Küçükcalay, 1969, s. 192). Bu bağlamda, farklı kabileler arasında iletişim sağlamak için aynı kelimenin farklı anlamlarda kullanılması yaygın olmuş olabilir. Bu kullanım alışkanlığı zamanla kalıcı hale gelerek kelimenin müşterek anlamlarla kullanılmasına yol açmış olabilir. Her iki görüş de Arap dilinin gelişiminde ve kelime

anlamlarının çeşitlenmesinde rol oynayan faktörler olarak değerlendirilmektedir. Dilin tarihî ve kültürel bağlamıyla birlikte ele alınarak, kelime anlamlarının nasıl zenginleştiği ve değiştiği üzerine çeşitli teoriler geliştirilmiştir.

Corci Zeydan'a göre, Arap dilinin özelliklerinden biri olan ezdad kavramı, yüzlerce kelimeyi kapsamaktadır ve her biri karşıt iki anlamı içerebilir. Örneğin, “قعد” fiili hem “*oturmak*” hem de “*kalkmak*” anlamına gelirken, “ذاب” fiili hem “*erimek*” hem de “*donmak*” anlamlarını taşıyabilir (Zeydan, 1937, c. I, s. 45-46). Aslında bir sözcüğün birbirine zıt anlamları aynı anda ifade edebilmesi Arap diline özgü olmayıp birçok dilde görülebilen bir özelliktir. Bu konuda Ullmann, çok anlamlılık üzerine yaptığı açıklamada, bazen bir kelimenin zıt manalarının asırlarca bir arada var olabileceğine dikkat çeker. Örneğin, Latince de bulunan “*altus*” sözcüğü hem yükseklik hem de alçaklık anlamlarına gelir. Bu sözcüğün hangi anlamıyla kullanıldığı, konuşanın bakış açısına bağlı olarak değişir. Başka bir örnekte “*sacer*” sözcüğü de Latince de hem *kutsal* hem de *lanetli* anlamlarını taşır. Fransızca da modern bir kelime olan “*sacre*” de benzer bir çok anlamlılığa sahiptir. İngilizcede ise “*blessed*” kelimesi, hem “*kutsal*” hem de “*lanetli*” anlamlarında kullanılabilir (Ullmann, 1951, M. Beşir, Çev., s. 119-120).

Güncel çalışmalara örnek vermek gerekirse Ramazan (2020) yaptığı çalışmada İbn Düreyd'in *Cemheretü'l-luğa* adlı eserindeki ezdad sınıflandırması altında verilen sözcüklerden 48 tanesini ayrıntılı olarak incelemiş ve dildeki etkilerini değerlendirmiştir. Mahdia bin Issa (2021) ise Sibeveyh, Kutrub ve el-Enbari gibi dilbilimcilerin ezdad olarak kabul ettiği bazı sözcükleri ayet, hadis ve güncel şiir örnekleriyle incelemektedir.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

Türkçe Zıt Anlam Türlerine Örnekler

Çalışmanın bu bölümünde Aksan'ın *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* isimli eserinde *Türkçede Tersanlamlılık* başlığı altında incelediği örnekler baz alınarak çoğaltılmıştır. İncelenmek üzere seçilen sözcüklerin yer aldığı sınıflandırmalar tablolar halinde sunulmuştur. Her bir sınıflandırmaya özgü olarak hazırlanan tablolarda, çeşitli Türkçe örnekler ve bunların Arapça karşılıkları verilmiştir.

İkili Karşıtlık Örnekleri

Bazı dilbilimciler tarafından *kutupsal karşıtlık* olarak da adlandırılan bu sınıflandırmada, isim kökenli sözcüklerin daha yoğun bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir (Aksan, 2021, s.162). İkili karşıtlık, aynı anlam alanında yer alan iki zıt sözcüğün çeşitli niteleyiciler olarak farklı dereceleri ifade etmesidir. Gao ve Zheng'e göre, bu tür karşıtlık çiftlerinin büyük bir kısmı sıfat olarak kullanılır (2014, s.235). Bu tür, Türkçedeki zıt anlamlı sözcüklerin en kapsamlı sınıflandırmasını oluşturur ve üç alt kategoriye ayrılır. İlk kategori, tamamen Türkçe isim soylu sözcüklerden oluşan zıt anlamlı çiftleri içerir; ikinci kategori, bir ögesi Türkçe, diğer ögesi yabancı kökenli isim soylu sözcüklerden oluşan çiftlere odaklanır; üçüncü kategori ise Türkçe fiil soylu sözcükleri kapsar. Aşağıdaki tablolarda bu kategorilere ait örnekler verilmiş ve Arapça karşılıkları sunulmuştur.

Tablo 1.

Türkçe kökenli isim soylu sözcük örnekleri

Çok	كثير	Az	قليل
Dolu	مليء	Boş	فارغ
Kalın	سميك	İnce	رفيع
İyi	جيد	Kötü	سيء
Sulu	مبتل	Kuru	جاف
Gündüz	نهار	Gece	ليلة
Aç	جوعان	Tok	شبعان
Erkek	ذكر	Kadın/Dişi	أنثى
Oğlan	ولد	Kız	بنت
Doğru	صحيح	Yanlış	خطأ
Derin	عميق	Sığ	ضحل
Soyut	مجرد	Somut	ملموس
Evli	متزوج	Bekar	أعزب
Temiz	طاهر	Kirli	قذر
Dolu	مملوء	Boş	خالي

Türkçe dilbiliminde sözcükler isim ve fiil soylu olmak üzere ikiye ayrılır. İsim soylu sözcükler de kendi başına anlam ifade eden ve edemeyen sözcükler olmak üzere ikiye ayrılır. Tablodaki Türkçe zıt anlam çiftleri kendi başına anlam ifade eden isim soylu sözcüklerin yalın halleriyle sunulmuştur. Yani sözcükler herhangi bir ek alarak türetilmemiştir. Bilindiği üzere Türkçe, göçebe bir toplumun dili olarak doğmuştur ve sözcükler kısa hecelerden oluşan net ifadelerdir. Dolayısıyla tabloda sunulan sözcükler de en fazla iki heceli kısa ve net ibarelerdir. Tüm bu sözcükler cümle içinde önad olarak kullanılabilir. Semantik açıdan tablodaki sözcüklerin gönderimleri incelendiğinde bazılarının önad konumunda hem temel anlamda hem de mecaz anlamda kullanılabileceği görülmektedir. Örneğin *derin* sözcüğü ‘*derin bir kuyu*’ derken gerçek anlam ifade ederken ‘*derin duygular*’ denildiğinde mecaz anlam ifade edebilir. Öte yandan *kadın* sözcüğü mecazlı bir ifade için kullanılmayıp yalnızca insanın dişi olanını ifade ederken *dişi* sözcüğü ‘*dişi kuş*’ örneğinde olduğu gibi insan dışındaki varlıklar için de kullanılabilir.

Tabloda verilen örnek sözcüklerin Arapça karşılıkları daha çok anlam tutarlılığı bakımından ele alınmış ve önad olarak kullanılabilen sözcükler seçilmiştir. Dilbilimsel çerçeveden bakıldığında isim ve fiil soylu Arapça sözcükler bir arada bulunmaktadır. Örneğin طاهر sözcüğü طهر fiilinden, متزوج sözcüğü تزوج fiilinden, فارغ sözcüğü فرغ fiilinden türeyen bir ism-i faillerdir. نهار، بنت، ليلة gibi sözcükler ise camid isim (isim soylu sözcükler) halinde bulunmaktadır.

Tablo 2.

Bir ögesi yabancı kökenli isim soylu sözcük örnekleri

Güzel	جميل	Çirkin	قبيح
Tenha	معزول	Kalabalık	مزدحم
Canlı	حي	Ölü	ميت
Hafif	خفيف	Ağır	ثقل
Taze	طازج	Bayat	بائت
Horoz	ديك	Tavuk	دجاجة

Tablodaki zıt anlam çiftlerinin bir yönü Türkçe kökenli öteki yönü ise yabancı kökenli isim soylu sözcüklerden oluşmaktadır. Söz konusu sözcüklerden güzel, تنها ve ağır gibi bazıları yalın halde verilmişken canlı sözcüğü [-lı] eki ile türemiş halde sunulmuştur. *Hafif* ve *kalabalık* sözcükleri Arapça kökenlidir ve *hafif* sözcüğünün karşılığı tabloda aynen verilirken *kalabalık* için مزدحم sözcüğü tercih edilmiştir çünkü kalabalık sözcüğünün kökü olan غلب fiilinden türeyen bir mastar Arapçada aynı anlamı ifade etmemektedir. *Kalabalık* sözcüğü غلب Arapça fiil kökü üzerine Türkçede aitlik bildiren [-lık] yapım ekiyle oluşturulmuştur. *Horoz* tavuğun erkek olanını ve *çirkin* de bir şeyin kötü, pis olanını ifade eden Farsça kökenli sözcüklerdir.

Tablo 3.

Türkçe kökenli fiil soylu sözcük örnekleri

Çıkmak	صعد	İnmek	نزل
Alçalmak	انحدر	Yükselmek	ارتفع
Gitmek	ذهب	Gelmek	جاء
İtmek	دفع	Çekmek	جر
Kaçırmak	فات	Yakalamak	قبض
Isıtmak	أدفأ	Soğutmak	برد
Ağarmak	ابيض	Kararmak	اسود
Dağıtmak	وزع	Toplamak	جمع
Daralmak	ضاق	Genişlemek	اتسع
Donmak	تجمد	Erimek	ماع
Varmak	وصل	Ayrılmak	انطلق

Tablodaki zıt anlam çiftleri Türkçe fiillerin [-mek], [-mak] eki alarak mastar haline gelmesiyle oluşmuş sözcüklerdir. Çıkmak, toplamak, çekmek, varmak gibi bazı sözcükler doğrudan fiil soyludur. Öte yandan isim soylu sözcüklerin yapım eki alarak fiil hale gelmesi ve [-mak] ekiyle mastarlaştırılması sonucu oluşan sözcükler de tabloda mevcuttur. Ağarmak (ak + ar + mak), kararmak (kara + r + mak) ve daralmak (dar + al + mak) sözcükleri bu duruma örnek olabilir. Ele alından sözcükler arasında ısıtmak, gitmek, genişlemek gibi geçişsiz; çekmek, itmek, yakalamak gibi geçişli fiiller ve kaçırarak, ayrılmak, alçalmak gibi geçişsiz ve edilgen fiiller de vardır. Söz konusu fiillerin cümlede hem temel hem mecaz anlamda kullanılabilir. Örneğin *donmak* fiili hem suyun donması ve buz haline gelmesini hem de çok üşümeyi ifade edebilir. *Ağarmak* fiili hem saçların beyazlaması hem de güneşin doğması anlamında “Tan yeri ağarıyor.” cümlesinde olduğu gibi kullanılabilir. Tabloda verilen örnek sözcüklerin Arapça karşılıkları anlam tutarlılığı bakımından ele alınmıştır. Benzer şekilde Arapça örneklerin tamamı da fiil köklü sözcüklerdir. Örneğin جمع، جاء، وصل، fiilleri sülasi mücerred iken انطلق ve انحدر fiileri انفعال babından türeyen sülasi mezid humasi fiillerdir.

Biçimsel İlişkili Karşıtlık Örnekleri

Bu sınıflandırma için Aksan, genellikle aynı sözcüklerin veya aynı kökten türeyen sözcüklerin farklı ekler alarak zıtlık oluşturduğu görüşündedir (2021, s.163). Aksan gibi Sağlık da sözcük türlerine eklenen eklerle biçimsel karşıtlıkların oluştuğunu vurgulayarak *beceriklilik / beceriksizlik*, *eşitlik / eşitsizlik* gibi sözcük çiftlerini örnek göstermiştir (2007, s.21). Murphy (2003, s.182) ise, karşıtlığın özelliklerinden biri olarak ele aldığı ikili karşıtlık başlığı altında, biçim bilimsel karşıtlığa *mantıklı / mantıksız* gibi örnekler vermiştir. Bu tür zıt anlamlı sözcükler çoğunlukla [-li] ve [-siz] ekleriyle türetilmiş olsa da farklı eklerle oluşturulan zıt anlamlı sözcüklere de ikinci tabloda yer verilmiştir.

Tablo 4.

[-li] ve [-siz] ekiyle türemiş sözcük örnekleri

Sorumlu	مسؤول	Sorumsuz	غير مسؤول
Uğurlu	محظوظ	Uğursuz	مشؤوم
Zamanlı	زمني	Zamansız	في غير وقته
Akıllı	ذكي	Akılsız	غبي
Ücretli	مأجور	Ücretsiz	مجانا
Gerekli	لازم	Gereksiz	زائد
Karşılıklı	متبادل	Karşılıksız	غير متبادل
Ayrıcalıklı	ممتاز مميز	Ayrıcalıksız	غير متميز
Haklı	بحق على حق	Haksız	مخطئ
Abartılı	مبالغ	Abartısız	بلا مبالغة
Şanslı	محظوظ	Şanssız	غير محظوظ قليل الحظ

Tablodaki zıt anlam çiftlerinin bir yönü olumluluk anlamı veren [-lı] ve olumsuzluk anlamı veren [-sız] ekleriyle türemiş sıfatlardan oluşmaktadır. *Karşılıklı/ karşılıksız* ve *ayrıcalıklı/ayrıcalıksız* çiftleri ise ayrıca sıfatlara gelerek durum bildiren [-lık] yapım ekini de almıştır. Ele alınan zıt çiftler aynı konunun iki farklı yönünü temsil eden ve aynı kökten türeyen sözcüklerden oluşur. Örneğin *şanslı/şanssız* çiftinin iki yönü de şans ismi üzerinden ek alarak türemiştir ve aynı bağlamda kullanılır. Tablodaki diğer örneklerden farklı olarak *akıllı* sözcüğü örneğin ‘akıllı telefon’ için teknoloji bağlamında kullanılabilirken zıttı olan

akılsız sözcüğü aynı bağlamda ‘akılsız telefon’ olarak kullanılamaz. Bunun yanı sıra zıt çiftlerin olumsuz yönünün Arapça karşılıkları genellikle غير ön ekiyle verilse de anlamı doğrudan karşılayan زائد غيبي, زياد gibi sözcükler de kullanılmıştır. مأجور، مسؤول، مشؤوم، مجور محظوظ، مسؤول، مشؤوم، مأجور gibi sözcükler de kullanılmıştır. زائد غيبي، زياد gibi sözcükler de kullanılmıştır. محظوظ، مسؤول، مشؤوم، مأجور sözcükleri مفعول kalıbından türeyen ism-i mefullerdir. مميّر، مخطي، متميز sözcükleri ise fiildeki muzarat harfinin atılarak bir م harfi eklenmesiyle oluşan ism-i faillerdir.

Tablo 5.

Başka eklerle türemiş sözcük örnekleri

Eşitlik	مساواة	Eşitsizlik	عدم مساواة
Beceriklilik	مهارة	Beceriksizlik	عدم الكفاءة
Görmüş	محنك	Görmemiş	غير محنك
Tanıdık	معروف/مألوف	Tanımadık	غير معروف /غير مألوف

Tablodaki zıt anlam çiftlerinin olumlu yönü sıfatlara gelerek durum bildiren [-lık] (eşitlik), fiile eklenerek kalıcı nesne haline getiren [-iş] (görmüş) ve fiilden sıfat yapan [-dık] (tanıdık) yapım ekleriyle türetilirken olumsuz yönü için [-me] ve [-siz] olumsuzluk ekleri ulanmıştır. Çiftlerin olumsuz yönünün Arapça karşılıkları daha çok عدم ön ekiyle sunulmuştur. معروف، محنك sözcükleri مفعول kalıbından türeyen ism-i mefuller iken محنك sözcüğü muzarat harfinin atılarak bir م harfi eklenmesiyle elde edilen bir ism-i faildir. Burada *görmüş* sözcüğünün anlamı yalnızca gözle görmek değil bir hayat tecrübesine sahip olmaktır. Öte yandan *görmemiş* derken bulunduğu konuma uymayan, içinde bulunduğu durumun gerektirdiği görgüyü edinmemiş olan kastedilir.

İlişkisel Karşıtlık Örnekleri

Bu sınıflandırma, aynı konuya ilişkin karşıt anlamları ifade eden sözcükleri içerir. Egan (1968, s. 27) bu tür karşıtlıkları “birbirini ima eden karşılıklı ilişkiler” olarak tanımlamıştır. Kıran (2002, s. 248), *evli-bekâr* sözcük çiftini bu türe örnek olarak göstermiştir. Lyons’a göre, bu tür karşıtlıklar genellikle sosyal roller (*öğretmen / öğrenci*) veya akrabalık ilişkilerini (*anne / baba*) kapsar (1977, s.270). Dinar, ilişkisel karşıtlığı işteş karşıt anlamlılık başlığı altında ele alır ve bu türe *öğretmen / öğrenci, doktor / hasta, baba / oğul, amir /*

memur gibi sözcük çiftlerini örnek gösterir (2018, s.41). Günay (2007, s.183) ise işteş ya da evrişik karşıtlıkların, karşıtlığın bir ilişki biçiminde ortaya çıktığını ve bu tür karşıtlıkların simetrik olarak birbirini içerdiğini belirtir. Buna *karı / koca, sahip olmak / ait olmak, vermek / almak, ödünç vermek / ödünç almak, konuşmak / dinlemek* gibi sözcük çiftlerini örnek verir.

Tablo 6.

Yerli ve yabancı kökenli sözcüklerden örnekler

Satılık	للبيع	Kiralık	للإيجار
Almak	اشترى	Satmak	باع
Peşin	نقد	Taksitli	قسط
Isıtmak	سخن	Kaynatmak	غلى
Öğretmen	معلم	Öğrenci	تلميذة
Ast	مرؤوس	Üst	رئيس
Oyuncu	ممثل	Seyirci	مشاهد
İmam	امام	Cemaat	جماعة
Amir	آمر	Memur	مأمور
Antrenör	مدرب	Sporcu	لاعب
Profesyonel	مهني	Amatör	هاو

Tabloda verilen zıt anlam çiftleri incelendiğinde diller arası geçişin zenginliği göze çarpmaktadır. *Peşin* sözcüğü Farsça kökenliken *taksitli* sözcüğü Arapça قسط fiilinin Türkçe [-lı] ekiyle türemesiyle oluşur ve Arapça karşılığı aynen tabloya eklenmiştir. *İmam* ve *cemaat* ile *amir* ve *memur* çiftlerinin tümü Arapça; *antrenör*, *profesyonel* ve *amatör* sözcükleri Fransızca; *spor* sözcüğü Latince kökenlidir. Yine de tüm bu sözcükler gerek aldığı ekler gerekse Türkçenin duyulduğu gibi yazılmasının etkisiyle Türkçeleşmiştir ve günlük dilde de sıkça kullanılır hale gelmiştir. Öyle ki bir karşıtlık türünü açıklarken bu sözcükleri kullanmak kaçınılmaz olmuştur. Ele alınan sözcükler anlamca bir ast/üst ya da karşılıklı ilişki ifade eder. Örneğin öğretmen bir dersi öğretirken üst konumdadır fakat öğrenci dersi henüz bilmediği için alt konumdadır. Keza profesyonel bir sporcu artık alanına hâkimken amatör bir sporcu henüz alanına hâkim değildir.

Dereceli Karşıtlık Örnekleri

Günümüz Türkçesinde, bu türün örnekleri çoğunlukla ikili karşıtlıkların arasına giren sözcüklerden oluşur ve bu orta ögeler, birçok dereceli karşıtlığın temelini oluşturur. İncelenen diğer türlerde görülen zıt anlam çiftleri bu sınıflandırmada zıt anlam üçlemeleri şeklinde görülür. Akşehirli bu türü “*Bir nitelik ekseninin iki ucu arasında aşamalanmasının ya da orta terimin olduğu karşıtlık ilişkisi.*” (2014, s. 47) olarak tanımlanmıştır.

Tablo 7.

Orta ögesi bulunan örnekler

Sıcak	حار	<u>Ilık</u>	Soğuk	بارد
		فاتر		
Kapalı	مغلق	<u>Aralık</u>	Açık	مفتوح
		فتحة		
Küçük	صغير	<u>Orta</u>	Büyük	كبير
		متوسط		
İyi	جيد	<u>Orta</u>	Kötü	سيء
		متوسط		
Kısa	قصير	<u>Orta</u>	Uzun	طويل
		متوسط		
Kalın	سميك	<u>Orta</u>	İnce	رفيع
		متوسط		
Milimetre	مليمتر	<u>Santimetre</u>	Metre	متر
		سنتيمتر		

Tabloda incelenen zıt anlam çiftlerinin büyük bir çoğunluğu isim soylu Türkçe sözcüklerden oluşmaktadır. *Soğuk*, *kapalı*, *açık* ve *ılık* sözcükleri fiil soylu Türkçe sözcüklerdir. *Milimetre/santimetre/metre* üçlüsü Fransızca kökenlidir. İncelenen tüm sözcükler sıfat anlamı taşımaktadır. Öte yandan verilen Arapça karşılıklar ele alındığında tümünün müştak isim yani fiil köklü isim olduğu görülmektedir. İncelenen sözcükler daha önce ele alınan ikil karşıtlık barındıran zıt anlam çiftlerinden seçilmiştir ve bir orta ögesi eklenmiştir.

Yön Gösteren Karşıtlık Örnekleri

Cruse, bir yönün en temel biçimiyle, bir çift sözcüksel maddenin zıt yönlerde hareket etmesine olanak sağlayan potansiyel yolları belirlediğini ifade etmiştir. Ayrıca, yön belirten sözcüksel çiftlerin çoğunlukla belirteç veya ilgeç niteliğinde olduğunu vurgulayarak bu duruma *ileri* ve *geri* sözcüklerini örnek göstermiştir (1986, s.223). Sağlık (2007, s.24) ise yön gösteren karşıtlıklar için *kuzey / güney, doğu / batı, yukarı / aşağı, ileri / geri, sağ / sol, ön / arka* gibi örnekler sunmaktadır.

Tablo 8.

Türkiye Türkçesinde yön gösteren karşıt sözcük örnekleri

Sağ	يمين	Sol	يسار
Alt	سفلى	Üst	علوي
Ön	صدر	Arka	ظهر
İleri	متقدم	Geri	متأخر
Doğu	شرق	Batı	غرب
Kuzey	شمال	Güney	جنوب
Yukarı	فوق	Aşağı	أسفل

Tabloda incelenen zıt anlam çiftlerinin tümü Türkçe kökenli sözcüklerdir. Doğu (doğ- + ı) ve batı (bat- + ı) sözcükleri hariç tüm örnekler isim soyludur. *İleri, geri, aşağı, yukarı* sözcükleri yönelme eki (-i) almıştır. Ayrıca bu sözcükler diğer örneklerin aksine mecazlı ifadelere uygundur. Örneğin ‘ileri geri konuşmak’ denildiğinde ya da ‘Aşağı yukarı üç gün sürer.’ denildiğinde bir yönden bahsedilmez. Bunun yanı sıra verilen Arapça karşıtlıklar incelendiğinde tümünün müştak isim yani fiil köklü olduğu görülmektedir. Örneğin متقدم ve متأخر sözcükleri humasi fiillerde muzarat harfinin atılarak bir م harfi eklenmesiyle meydana gelen ism-i faillerdir.

Söz İçi Karşıtlık Örnekleri

Söz içi karşıtlık, temel olarak çok anlamlı sözcükler veya sözcük öbekleri içerisindeki anlamlar arasında ortaya çıkan karşıtlıklardır. Bu kavram, genellikle farklı sözcükler

arasında görüldüğü düşünülen karşıtlıkların, bir cümle veya sözcük öbeği içinde de bulunabileceğini ifade eder. Burada temel ilke, birbirine zıt iki anlamın tek bir ortak sözcük üzerinden aktarılmasıdır. Türkçede bu durum, sözcüğün kullanıldığı bağlamın değişmesiyle mümkün olduğundan, bu tür karşıtlığa *söz içi karşıtlık* denmesi uygun görülmüştür (Dinar, 2017, s.881).

Tablo 9.

Söz İçi Karşıtlık

Kopmak	Bağlayıcı bir unsurun ortadan kalkması. “Bir sanat eseri halkın takdirine terk edilerek neşrolunduktan sonra sahibiyle rabitası kopmuş demektir.” عمل فني يُترك لتقدير الجمهور بعد نشره يعني أن صلته بصاحبه قد انقطعت.	Ortaya çıkmak, zuhur etmek. “Denizden kopan serin bir rüzgâr alnımı okşuyor...” نسيم بارد قادم من البحر يداعب جبتي...
Dehşetli	Çok şiddetli. “İstemem o dehşetli gün gelip çatsın.” لا أريد أن يحل ذلك اليوم الرهيب.	İnsanı şaşkınlık içinde bırakan. “Dehşetli bir manzarası var.” له منظر رهيب.
Geçmek	Son bulmak, hükmü/etkisi kalmamak, ortadan kalkmak. “Zaman su gibi aktı geçti.” الوقت مرَّ كالماء الذي ينساب.	Geçerli olmak, yürürlükte olmak, hükmü yürütmek. “Kredi kartı geçerli mi?” هل البطاقة الائتمانية مقبولة؟
Olmak	Bir şeye sahip olmak. “Onun da geçen gün kızı oldu.” ولدت ابنته في ذلك اليوم.	Mahrum olmak, yitirmek. “Yangında evinden oldu.” فقد منزله في الحريق.
Herhalde	Ne yapıp yapıp, mutlaka. “Ben bu adamı burada bırakamam, herhalde bu evden çıkmalı”	Bir ihtimal. “Herhalde beni bekleyenler var”

لا شك أن هناك من ينتظرنى. لا أستطيع ترك هذا الرجل هنا، يجب أن يغادر هذا البيت على الأرجح.

Tabloda örnek olarak verilen kopmak, geçmek ve olmak sözcükleri mastar halinde verilirken dehşetli sözcüğü sıfat ve herhalde sözcüğü zarf konumunda verilmiştir. Arapça ezdaddan farklı olarak Türkçede bir sözcüğün iki zıt anlamı da taşıyabilmesi için cümle içinde kullanılması zorunludur ve bu sözcük cümlede herhangi bir öge olarak kendini gösterebilir. *Kopmak* sözcüğü ilk örnek cümlede zarf iken ikinci örnek cümlede sıfat, *geçmek* sözcüğü ilk örnekte fiil ikinci örnekte sıfat olarak gelmiştir. *Dehşetli* sözcüğü her iki örnekte sıfat, *olmak* sözcüğü her iki örnekte fiil ve herhalde sözcüğü her iki örnekte *zarf* konumunda gelmiştir. Örneklerin Arapça karşılıkları anlam tutarlılığı temelinde verilmiştir dolayısıyla aynı Türkçe sözcüğün örnekleri için farklı Arapça ibareler kullanılabilir. Örneğin *herhalde* sözcüğünün mutlaka anlamını karşılaması için zorunluluk anlamı taşıyan *يجب أن* ve ihtimal anlamını karşılaması için aynı şekilde Arapçada da ihtimal ifade etmek için kullanılan *لا شك* ibaresi tercih edilmiştir.

Arapçada Zıt Anlam Türlerine Örnekler

Çalışmanın bu bölümünde araştırmacının belirlediği sınıflandırmalar örneklendirilmiştir. İncelenmek üzere seçilen sözcüklerin yer aldığı sınıflandırmalar tablolar halinde sunulmuştur. Her bir sınıflandırmaya özgü olarak hazırlanan tablolarda, çeşitli Arapça örnekler ve bunların Türkçe karşılıkları verilmiştir.

Cinsiyet Zıtlıklarına Örnekler

Bu sınıflandırma, örneğin canlı türleri, sosyal statüler veya akrabalık ilişkileri gibi dişi ve erkek için farklılaşan terimleri kapsamaktadır. Ayrıca canlı veya cansız herhangi bir türe ait iki zıt cinsiyeti belirten tüm terimler bu çatı altında değerlendirilebilir.

Tablo 10.

Örnekler

أنثى	Kadın	ذكر	Erkek
بنت	Kız	ولد	Oğlan
زوجة	Eş (Karı)	زوج	Koca
سيدة \ آنسة	Hanımefendi	سيد	Beyefendi
جدة	Nine	جد	Dede
خاله	Teyze	خال	Dayı
عمة	Hala	عم	Amca
أم	Anne	اب	Baba
ملكة	Kraliçe	ملك	Kral
أميرة	Prenses	أمير	Prens
شاة \ نعجة	Koyun	كباش	Koç
بقرة	İnek	ثور	Boğa
دجاجة	Tavuk	ديك	Horoz

Tabloda incelenen sözcükler türlerin dişi ve erkek yönleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bazı örneklerde erkek ve dişi için farklı sözcükler mevcutken çoğu türün örneğinde Arapçanın dil yapısı gereği erkeği ifade eden sözcüğün sonuna bir tâu'l-merbûta eklenmesiyle elde edilen dişi sözcükler mevcuttur. *أنثى*, *بنت*, *أم*, *شاة* sözcükleri herhangi bir müenneslik alameti almadan da dişi anlam ifade ederken diğer dokuz örnekteki tüm sözcükler bir tâu'l-merbûtaya ihtiyaç duymuştur. Her ne kadar erkek ve dişisini farklı sözcükler ifade ediyor gibi görünse de *بقرة* sözcüğü *بقر* cins adına eklenen *ة* harfi ile, *دجاجة* sözcüğü *دجاج* cins adına eklenen *ة* harfi ile dişil anlam kazanmıştır. Sözcüklerin Türkçe karşılıkları anlam tutarlılığı temelinde verilmiştir. *Kral/kraliçe* çifti Slav, *prens/prenses* çifti ise Fransızca kökenli sözcükler olduğundan Arapça ile benzer şekilde erkeği ifade eden sözcüğün bir ek ile dişil anlam kazanmasıyla oluşan sözcükleri barındırır. *Hanımefendi/beyefendi* çiftinde ise birleşik kelimelerin ilk ögesinin değişmesiyle bir zıtlık yakalanmıştır. Türkçe karşılıklarda verilen hayvan isimlerinin dişi yönü genellikle cins isimken erkek yönü o cinsin yalnızca erkeğini ifade eder durumdadır.

Ölçü Zıtlıklarına Örnekler

Bu sınıflandırmada bir canlı veya nesne, kapladığı alan, boyut ve ağırlık açısından değerlendirilmiş ve bu özelliklerin zıtlık durumları tespit edilmiştir.

Tablo 11.

Örnekler

ضخم	İri	ضئيل	Ufak
واسع	Geniş	ضيق	Dar
كبير	Büyük	صغير	Küçük
تام كامل	Tam	ناقص	Eksik
مرتفع	Yüksek	منخفض	Alçak
طويل	Uzun	قصير	Kısa
سمين	Şişman	هزيل	Zayıf
ثقل	Ağır	خفيف	Hafif
معوج	Eğri	مستقيم	Düzgün
سميك	Kalın	رقيق	İnce

Tabloda incelenen sözcüklerin her biri cümle içinde sıfat olarak kullanılabilir. Sözcüklerin tamamı müzekker seçilmiştir. ناقص، كامل، واسع sözcükleri فاعل kalıbından türeyen ism-i failler iken معوج، مستقيم، منخفض، مرتفع muzarat harfinin atılarak bir م harfi eklenmesiyle oluşan ism-i faillerdir. رقيق، سميك، خفيف، ثقيل، هزيل، سمين، قصير، طويل، صغير، كبير sözcüklerin tamamı فعيل kalıbından türeyen bir şeyin şeklini bildiren sıfat-ı müşebbehe sözcüklerdir. ضيق sözcüğü ise illetli bir fiilden gelmesi sebebiyle فاعل kalıbından ve ضخم sözcüğü فعل kalımından türemiş sıfat-ı müşebbelerdir. Tüm bu sıfatlar fiillerden türemiş ve kalıcı sıfatlar haline gelmiştir. İncelenen sözcükler birbirlerine doğal olarak zıttır. Yani sözcüklerin bir bağlam içinde olmadan da birbirini çağrıştırdığı ve temelde zıt olduğu söylenebilir. Öyle ki طويل (uzun) sözcüğünün zıttı kesinlikle قصير (kısa) sözcüğüdür. Sözcüklerin Türkçe karşılıkları anlam tutarlılığı temelinde verilmiştir. Bu karşılıklar Arapça örneklerde olduğu gibi cümle içinde sıfat olarak kullanılabilir. *Büyük* ve *şişman* sözcükleri fiil, geri kalan örnekler isim soylu sözcüklerdir. Arapça örneklerle aynı şekilde Türkçe örnekler de birbirine taban tabana zıttır. *Büyüğün* zıttı kesinlikle *küçük*, *kalımın* zıttı kesinlikle *incedir*.

Yön Zıtlıklarına Örnekler

Bu sınıflandırma dildeki doğrudan yön gösteren veya bir yöne işaret eden sözcükleri kapsar. Temel coğrafi yönlerin yanı sıra bir referans noktasının birbirine zıt yönleri gösteren iki ucu (suyun sığ ya da derin olması gibi) da bu başlıkta incelenir. Eylem içeren sözcükler (gitmek-gelmek gibi) bu kapsamda incelenmemiştir.

Tablo 12.

Örnekler

يمين	Sağ	يسار	Sol
أسفل	Alt	فوق	Üst
إلى الأمان	İleriye	إلى الوراء	Geriye
بعيد	Uzak	قريب	Yakın
خلف	Arka	أمام	Ön
ضحل	Sığ	عميق	Derin
عمودي	Dikey	افقي	Yatay
إلى الأعلى	Yukarı	إلى الأسفل	Aşağı
داخل	İç	خارج	Dış
شمال	Kuzey	جنوب	Güney
شرق	Doğu	غرب	Batı
منخفض	Alçak	عال	Yüksek

Tabloda incelenen sözcükler birçok farklı kalıptan türeyen ve cümlede birçok farklı öge konumunda bulunabilen ibarelerdir. خارج، داخل، sözcükleri فاعل kalıbından türeyen ism-i failler iken منخفض sözcüğü başına bir م almakla ism-i fail olmuştur. عميق، قريب، بعيد، يمين، sözcükleri فعيل kalıbından türeyen sıfat-1 müşebbehelerdir ve bir şeyin durumunu gösterirler. عمودي، شرق، غرب، ضحل، خلف، فوق sözcükleri فعل kalıbından türemiş sıfat-1 müşebbehelerdir. عمودي، افقي sözcükleri ise ism-i mensubdur ve aitlik ifade ederler. أسفل sözcüğü أفعال kalıbından türeyen bir ism-i mübalağa ifadesidir ve mana olarak en alçak noktayı işaret eder. إلى الأعلى، إلى الوراء، إلى الأمان، إلى الأسفل، إلى أسفل sözcükleri başlarına eklenen إلى harf-i ceri ile ...e / ...a / ...ye / ...ya anlamlarında bir eylemin bitiş noktasını ifade eder hale gelmiştir. İncelenen zıtlıklar ister istemez birbirini çağrıştıran sözcüklerdir. Örneğin شرق (doğu) denildiğinde kişinin zihninde beliren haritada ister istemez غرب (batı) karşılığı da belirir. Bu sözcüklerin Türkçe

karşılıkları verilirken de aynı ekler kullanılmıştır. *Uzak, dikey, yatay, aşağı, doğu ve batı* sözcükleri fiil soylu iken kalan Türkçe karşılıklar isim soylu sözcüklerdir.

Mutlak Zıtlık Örnekleri

Bu tür zıtlıklar, sözcüğün doğrudan zıt anlamı olan başka bir sözcük ile ilişkisini ifade eder. Yani, zıt anlamlara sahip olan bu iki sözcük hiçbir düzeyde benzerlik taşımaz. Bu zıt anlam çiftlerinden birinin duyulması akla ötekini getirir. Örneğin *hastalıkta sağlıkta* gibi dildeki ikilemelerde (reduplication) de bu sınıflandırmadaki sözcükler sık sık kullanılır.

Tablo 13.

Örnekler

حار	Acı	حلو	Tatlı
جوعان	Aç	شبعان	Tok
بكاء	Ağlamak	ضحك	Gülmek
مرض	Hastalık	صحة	Sağlık
عالم	Alim	جاهل	Cahil
صواب	Doğru	خطأ	Yanlış
قذر	Kirli	نظيف	Temiz
أول	İlk	آخر	Son
سهل	Kolay	صعب	Zor
شاب	Genç	عجوز	Yaşlı
جيد	İyi	سيئ	Kötü
أليف	Evcil	برّي	Yabani
صاف	Duru	عكر	Bulanık
صاحب	Dost	عدو	Düşman
مملوء	Dolu	فارغ	Boş
قبل	Önce	بعد	Sonra
أسود	Siyah	أبيض	Beyaz
نهار	Gündüz	ليل	Gece
صحيح	Gerçek	مزيف	Sahte
صباح	Sabah	مساء	Akşam
جامد	Katı	سائل	Sıvı

أجر	Sevap	ذنب	Günah
موجود	Var	غائب	Yok

Tabloda incelenen sözcükler hem Arapça hem Türkçe örneklerde birçok farklı kalıptan türeyen, cümlede birçok farklı öge konumunda bulunabilen ve aralarında anlam açısından da hiçbir ortak nokta bulunmayan taban tabana zıt ibarelerdir. Ele alınan örneklere bakıldığında her iki dilde de günlük konuşmada ilk akla gelen ve en çok kullanılan sözcükler olduğu görülecektir. Zıtlık konusunun kaynağını oluşturan ve yer/yön, cinsiyet ya da ölçü gibi herhangi bir kalıba uymayan temel zıtlıklar bu başlıkta incelenmiştir. Nitekim siyah deyince beyazın, acı deyince tatlımın, sabah deyince akşamın akla gelmemesi mümkün değildir. Gramatik açıdan bakıldığında غائب، سائل، جامد، فارغ، صاحب، جاهل، عالم sözcüklerinin ism-i fail، مملوء، موجود، مملوء sözcüklerinin ism-i meful olarak geldiği görülür. أبيض، أسود sözcükleri ism-i fail kalıbından türeyen sıfat-1 müşebbehelerdir, bu kalıp genellikle burada olduğu gibi renk isimleri için kullanılır. عدو، حلو sözcükleri فُعل kalıbından türemiştir. شبعان، جوعان sözcükleri فاعلان kalıbından türeyen ve iç duyguları gösteren sıfat-1 müşebbehelerdir. Örneğin *mutlu* (سعيد) sıfatı kişinin yüzüne yansyarak dışarıdan görülebilir fakat *aç* ya da *tok* olma durumu kişinin içinde hissettiği duygulardır.

Hal/Durum Zıtlıklarına Örnekleri

Bu kapsamda incelenen örnekler, cümle içinde genellikle sıfat konumundadır ve ardından gelen kişinin (ya da nesnenin) içinde bulunduğu durumunu, kişisel özelliğini veya toplumdaki statüsünü ifade eder.

Tablo 14.

Örnekler

غني	Zengin	فقير	Fakir
متخلف	İlkel	متحضر	Medeni
ميت	Ölü	حي	Diri
بسيط	Sade	عظيم	Gösterişli
جميل	Güzel	قبيح	Çirkin
سلبي	Negatif	إيجابي	Pozitif
منفي	Olumsuz	مثبت	Olumlu

شجاع	Cesur	جبان	Korkak
كسلان	Tembel	نشيط	Çalışkan
مجااعة	Kıtlık	وفرة	Bolluk
قديم	Eski	جديد	Yeni
متزوج	Evli	أعزب	Bekar
حزين	Üzgün	مسرور	Mutlu
لطيف	Nazik	عنيف	Kaba
سالم	Sağlam	فاسد	Çürük
مجرم	Suçlu	بريء	Masum
لين	Yumuşak	قاسي	Sert
طازج	Taze	بائت	Bayat

Tabloda incelenen sözcükler Arapçada hem bir bağlam içinde hem de yalın halde zıtlık ifade sözcüklerden seçilmiştir. Ele alınan sözcükler ilgili buldukları özne, nesne ya da fiilin o anki durumunu, içinde bulunduğu koşulu niteleyen ifadelerdir. Semantik açıdan bakıldığında örneklerin pek çok farklı gönderime sahip olduğu görülür. Öyle ki tek bir zıtlık sınıflandırması içinde statü فقير غني، (zengin/fakir), duygu durumu مسرور حزين، (üzgün/mutlu), görsel nitelik قبيح جميل، (güzel/çirkin), dokunsal nitelik قاسي لين، (sert/yumuşak), bilişsel nitelik جبان شجاع، (cesur/korkak), yapısal özellik فاسد سالم، (sağlam/çürük) gibi birçok duruma ait zıt ifadeler mevcuttur. Örneğin سالم sözcüğü sağlam ve sağlıklı olmak gibi daha geniş anlamlara sahip olsa da فاسد sözcüğü daha dar bir anlamda daha çok fiziki nesnelere için kullanılan bir manaya sahiptir. Nitekim dilde her zıt anlam çifti aynı kapsamda olmayabilir. Gramatik açıdan bakıldığında مسرور sözcüğünün مفعول kalıbından türeyen bir ism-i meful olduğu, فاسد sözcüklerinin فاعل kalıbından türeyen ism-i failler olduğu ve متخلف، متحضر، مثبت، متزوج، مجرم sözcüklerinin muzarat harfinin atılarak bir م harfi eklenmesiyle oluşan ism-i failler olduğu görülür. Ele alından diğer örnek kelimeler ise çeşitli kalıplardan türeyen sıfat-ı müşebbehelerdir.

Çok Düzeyli Zıtlık Örnekleri

Bu sınıflandırmaya ait sözcükler arasında anlam alanlarında seviyeler/basamaklar bulunur. Genellikle zıt anlam çiftinin arasında doğrudan doğruya orta kelimesi ya da bağlama uygun üçüncü bir kelime gelir.

Tablo 15.

Örnekler

رخيص	Ucuz	متوسط	غال	Pahalı
		Orta		
بارد	Soğuk	فاتر	حار	Sıcak
		Ilık		
مفتوح	Açık	فتحة	مغلق	Kapalı
		Aralık		
رابط	Islak	مبلول	يابس	Kuru
		Nemli		
منير	Aydınlık	خافت	مظلم	Karanlık
		Loş		
صيف	Yaz	ربيع	شتاء	Kış
		Bahar		
قليل	Az	بعض	كثير	Çok
		Biraz		
نادرا	Nadir	مرارا	غالبا	Sık
		Bazen		

Tabloda incelenen sözcükler birçok farklı kalıptan türeyen ve cümlede birçok farklı öge konumunda bulunabilen ibarelerdir. مبلول, مفتوح sözcükleri مفعول kalıbından; مغلق sözcüğü rubai fiilin muzarat harfinin atılarak bir م harfi eklenmesiyle oluşan mefullerdir. بارد, رابط, منير, مظلم, متوسط, خافت, فاتر, غالبا, نادرا, يابس sözcükleri isim-i fail iken kalan sözcükler sıfat-ı müşebbehe kalıplarından türemiştir. Örneğin رابط ve مبلول sözcükleri birbirlerinin yerine de kullanılabilir yani bağlama uygun olarak hem ıslak hem nemli anlamı taşıyabilir. Keza بعض sözcüğü uygun bağlamda hem biraz hem az anlamlarını karşılayabilir. Örneklerin Türkçe karşılıkları anlam temelinde sunulmuştur ve genellikle isim soylu sözcüklerdir. Nasıl ki Türkçe dereceli karşıtlıklar ikili karşıtlıkların arasına giren bir orta ögeden meydana geliyorsa Arapça çok düzeyli zıtlıklar da daha çok mutlak zıtlıkların arasına giren bir ögeyle oluşmuştur.

Bağlamsal Zıtlık Örnekleri

Bu kapsamda incelenen örnekler, aynı konuya ilişkin karşıt anlamları ifade eden sözcükleri barındırır. Bu örnekler, doğrudan karşıtlık ifade etmese de uygun bir bağlamda değerlendirildiğinde bir doğrunun iki ucunu göstermeleri nedeniyle zıt anlamlılık kazanır.

Tablo 16.

Örnekler

علاوة زيادة	Zam	خصم	İndirim
معلم	Öğretmen	طالب	Öğrenci
للبيع	Satılık	للإيجار	Kiralık
زبون	Alıcı	بائع	Satıcı
ربيب غير شقيق	Üvey	أخ حقيقي شقيق	Öz
هجو نقد	Yergi	مدح ثناء	Övgü
واعي	Bilinçli	لاواعي	Bilinçsiz
غالب	Galip	مغلوب	Mağlup
حرب	Savaş	سلام	Barış
ثواب	Ödül	عقاب	Ceza
سؤال	Soru	جواب	Cevap
ربح	Kar	خسارة	Zarar
لامع	Parlak	غير لامع	Mat
رفض	Ret	قبول	Kabul
هجوم	Saldırı	مدافعة	Savunma
فرد	Tekil	جمع	Çoğul
إضافة	Toplama	حذف	Çıkarma
أسير	Tutsak	حر	Özgür
وقح	Yaramaz	مهذب	Uslu
أهلي	Yerli	أجنبي	Yabancı
انهزم	Kaybetmek	فاز	Kazanmak
إنتاج	Üretim	استهلاك	Tüketim

Tabloda ele alınan örnekler, Türkçe başlıklarla incelenen ilişkisel karşıtlıklar ile kısmi eş değerlik göstermektedir. Sözcükler belirli bağlamlarda kullanıldığında birbirine zıt anlam

kazanırlar. Örneğin ticaret söz konusu olduğunda إنتاج (üretim) ve استهلاك (tüketim), okul düşünüldüğünde معلم (öğretmen) ve طالب (öğrenci), savaştan söz edildiğinde غالب (galip) ve مغلوب (mağlup), alışveriş yapıldığında زبون (alıcı) ve بائع (satıcı) birbirini çağrıştırarak zıtlıkları meydana getirir. Tablodaki iki sözcük غير eki almakla öteki çiftine zıt hale gelmiştir. Örneğin انهزم (kaybetmek) sözcüğü daha çok savaşta veya rekabette içinde bulunduğu durumu kaybetmekten فاز (kazanmak) sözcüğü bir rekabette başarılı olmanın yanı sıra ödül kazanmak anlamında da kullanılabilir. إضافة ve حذف ise daha çok matematiksel alanda kullanılan terimlerdir. أهلي ve أجنبي sözcükleri ism-i mensubdur. Örneğin أسير sözcüğü daha dar bir bağlamda kullanılabilirken zıttı olan حر daha geniş kapsamda kullanılabilir. هجوم ve مدافعة sözcükleri daha çok savaş bağlamında kullanılırken غير شقيق ve شقيق sözcükleri daha çok aile bağlamında kullanılır.

Eylemsel Zıtlık Örnekleri

Bu kapsamda incelenen örnekler genellikle birbirine zıt hareket ve yönelim eylemleri ifade eden fiil soylu sözcüklerden oluşur.

Tablo 17. Örnekler

نزل	İnmek	صعد	Çıkmak
رمى	Atmak	مسك	Yakalamak
دخل	Girmek	خرج	Çıkmak
ذهب	Gitmek	جاء	Gelmek
دفع	İtmek	سحب	Çekmek
بدأ	Başlamak	انتهى	Bitirmek
قام	Kalkmak	جلس	Oturmak

Tabloda incelenen sözcüklerin neredeyse tamamı sülasi mücerred fiillerdir. دخل، خرج، بدأ، gibi bazı örnekler zihinde kaçınılmaz olarak zıttını çağrıştırır. Bu gibi fiiller herhangi bir eylemin içinde bulunulmasa da zihinlerde birbirinden ayrılmayan ifadelerdir. Öte yandan رمى (atmak) ve مسك (yakalamak) gibi fiiller söz konusu olduğunda birinin diğerini çağrıştırması için bir bağlama ihtiyaç duyulabilir. Aynı zamanda bu fiillerde fiziki olarak bir

nesneyi atmak ya da yakalamak anlamı vardır. Örneğin دفع fiili bir bağlamda göre itmek anlamını karşılarken diğerinde ödemek anlamını karşılayabilir. Her ne kadar خرج ve صعد fiillerinin Türkçe karşılığı *çıkmaq* olarak verilse de خرج örneğinde bir yeri terk etmek, صعد örneğinde ise tırmanmak manaları mevcuttur.

Ezdam Örnekleri

Arap dilbilimcilerinin tanımına göre *ezdâd*, aynı anda birbirine zıt iki anlamı birden taşıyabilen sözcükler için kullanılan bir terimdir. Örneğin, *satmaq* anlamında kullanılan بيع kelimesi, aynı zamanda *satın almak* anlamında da kullanılmaktadır (Kutrub, 1984, s. 97-98). İbn Faris (1979, s. 99) *ezdâd* kavramını Arapçaya özgü bir dilsel özellik olarak tanımlar ve bunu hem *siyah* hem de *beyaz* anlamına gelen الحَوْن kelimesiyle açıklar. Arap dilinin karakteristik özelliklerinden biri olan *ezdâd* sözcüklerin kullanımı oldukça yaygındır.

Tablo 18. *Ezdam*

بيع	Satmaq	Satın almak
الجون	Siyah	Beyaz
جل	Küçük	Büyük
الصريم	Gece	Gündüz
عسعس	Kararmak	Aydınlanmak
اسر	Gizlemek	Açıklamak
سليم	Sağlıklı	Hasta
شعب	Dağıtmak	Toplamak
مولى	Efendi	Köle
حميم	Sıcak	Soğuk
السدفة	Karanlık	Aydınlık
لمق	Yazmaq	Silmek
القرء	Taharet	Hayz
شراء	Satın almak	Satmaq

Arap gramerinde zıtlıklar söz konusu olduğunda akla ilk gelen başlık ezdad başlığıdır. Ezdad kapsamına giren sözcükler temel anlamlarını ve ona zıt bir anlamı aynı anda taşırlar. Bu sözcükler hakikat ya da mecaz yoluyla iki zıt anlamı yüklenebilir fakat çoğu zaman anlamlardan bir tanesi daha baskındır. Örneğin بيع sözcüğü hem satmayı hem satın almayı ifade etse de *satmak* anlamı baskındır zira bu kökten türeyen بائع sözcüğü de satış yapılan yeri ifade eder. Benzer şekilde شراء sözcüğü de hem satmayı hem satın almayı karşılasa da *satın alma* anlamı baskındır ve zihinde alışveriş yapma anlamını çağrıştırır. حميم sözcüğü *sıcak ve soğuk* anlamlarını aynı anda taşırsa da حميد صديق (samimi dost) örneğinde olduğu gibi *sıcak* anlamı baskındır. Ezdadın doğuşunda lehçe farklılıklarının payı büyüktür. السدفة sözcüğü Temîm lehçesinde *karanlık*, Kays'ta *aydınlık* anlamına gelir. Benî 'Ukayl'da yazmak anlamına gelen لمق sözcüğü Kays'ta *silmek* anlamı taşır. Benzer şekilde Hicâz lehçesinde *taharet* manasında kullanılan القرء sözcüğü Irak lehçesinde *hayz* anlamına gelir. Örneğin esasında kesilen anlamına gelen الصريم sözcüğü, gece ve gündüz zıt anlamlarını karşılar. Çünkü her ikisi de birbirlerinden kesilmektedirler.

Zıt Anlam Türlerinin Karşıtsal Analizi

Türkçe ve Arapçada incelenmiş zıt anlam sınıflandırmaları karşılaştırıldığında anlam, bağlam, işaret ettiği sıfat, orta ögesinin bulunması gibi birçok açıdan benzerlik taşıdığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar Arapça zıtlık türleri Türkçeye nispeten daha fazla başlık altında değerlendirilse de Türkçedeki alt başlıkların Arapçadaki ana başlıklarla benzeştiği tespit edilmiştir.

Tam Eşdeğerlik Sağlayan Türler

Anlamlarına Göre Tam Eşdeğerlik Sağlayan Türler

1. Türkçedeki *ikili (kutupsal) karşıtlıklar* dildeki pek çok zıtlığı içine alan oldukça kapsamlı bir sınıflandırmadır. Türkçe isim soylu sözcüklerden, bir ögesi Türkçe diğer ögesi yabancı dil soylu sözcüklerden ve Türkçe fiil soylu sözcüklerden oluşan üç alt başlıkları bulunmaktadır. Doğrusu Arapçadaki birkaç sınıflandırmanın aynı zamanda bu türle eşleştiğini söylemek yanlış olmaz.

- a. Türkçedeki *ikili (kutupsal) karşıtlıklar* ve Arapçadaki *mutlak zıtlıklar* türlerinde bir dil söz konusu olduğunda kişinin ilk aklına gelen ve o dilde en çok karşılaşılan, dil eğitiminde de ilk öğretilen zıt anlamlı kelimeler mevcuttur. Her iki dilde de bu sınıflandırmalarda incelenen sözcükler kendi aralarında hiçbir ortak noktası bulunmadığı için zıt anlamlıdır. Dolayısıyla bu türler birbiriyle tam eş değerlik sağlamaktadır.
- b. Türkçedeki *ikili (kutupsal) karşıtlıklar* sınıflandırmasının özellikle *fiil soylu sözcükler* alt başlığı ve Arapçadaki *eylemsel zıtlıklar* benzerlik taşımaktadır. Her iki türde de ortak nokta yapılan bir eylemin söz konusu olmasıdır. Buradaki tek fark Türkçe sınıflandırmada başlıktan da anlaşılacağı üzere yalnızca fiil soylu sözcükler incelenirken Arapçada büyük çoğunlukla fiil soylu sözcükler incelenirse de eylem ifade eden ve isim haline gelmiş sözcükler de dahil edilmiştir.
- c. Türkçedeki *ikili (kutupsal) karşıtlıklar* ve Arapçadaki *cinsiyet zıtlıkları* benzerlik taşımaktadır. Buradaki fark Arapçadaki sınıflandırmanın Türkçeye nispeten daha ayrıntılı olmasıdır. Zira Türkçede gerçek anlamlarıyla kullanılan *erkek/kadın* çiftini zıt olarak kabul etmek yeterliken Arapçada erkek ve kadına atfedilen sıfatlar, yan anlamlar ya da dişisi ve erkeği olan hayvan adları da bu sınıflandırmaya dahil edilmiştir.
- d. Türkçedeki *ikili (kutupsal) karşıtlıklar* ve Arapçadaki *ölçü zıtlıkları* benzerlik taşımaktadır. Arapçada bu sınıflandırma oluşturulurken sözcükler boyut ve ağırlık gibi açılardan değerlendirilerek seçilmiştir. Türkçede özel olarak böyle bir değerlendirme olmasa da söz konusu tür Arapçadaki örneklerle örtüşmektedir.
2. Türkçedeki *yön gösteren karşıtlıklar* ile Arapçadaki *yön zıtlıkları* arasında tam eşdeğerlik olduğu belirlenmiştir. Her iki sınıflandırmada da birbirine karşı istikamet ifade eden zıt anlamlı sözcükler incelenmektedir. Dolayısıyla bu türler her iki dilde de tamamıyla aynıdır.

Bir Orta Ögesi Bulunması ile Tam Eşdeğerlik Sağlayan Türler

Türkçedeki *dereceli karşıtlıklar* ile Arapçadaki *çok düzeyli zıtlıklar* tam eşdeğerlik göstermektedir. Her iki türde de bir orta öge bulunmakta ve bu sınıflandırmalarda zıtlık çiftleri yerine zıtlık üçlemelerinden bahsedilmektedir. Her iki dilde de bu orta öge bazen orta

sözcüğünün ta kendisiyken bazen de bağlam temelinde diğer iki zıt anlamlı kelimeyle ilişkili üçüncü farklı bir kelimedir.

Kısmi Eşdeğerlik Sağlayan Türler

Sahip Oldukları Eklere Göre Kısmi Eşdeğerlik Sağlayan Türler

Türkçedeki *biçimsel karşıtlıklar* sınıflandırmasında incelenen örneklerde zıt anlam çiftleri sonlarına [-lı] ve [-sız] ekleri alarak birbirine zıt anlam kazanmıştır. Arapçadaki *hal/durum zıtlıkları* sınıflandırmasında incelenen örneklere bakıldığında ise zıt anlam çiftlerinden birinin başına [غير] olumsuzluk eki alması diğerinin zıddı konumuna gelmesi için yeterlidir. Bu nedenle, her iki dilde de kelimeler bir ek ile zıtlık kazandığı ancak Türkçede her iki kelimenin de ek alması gerekirken, Arapçada bir kelimenin ek alması yeterli olduğu söylenebilir. Tüm bunların yanı sıra Türkçedeki *biçimsel karşıtlıklar* başka eklerle türeyen sözcükleri de kapsarken Arapçadaki *hal/durum zıtlıkları* başlığında böyle bir durum söz konusu değildir. Bu değerlendirmeler sonucunda iki tür arasında kısmi eş değerlik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anlamlarına Göre Kısmi Eşdeğerlik Sağlayan Türler

Türkçedeki *ilişkisel karşıtlıklar* ile Arapçadaki *bağlamsal zıtlıklar* sözcükler arasında bulunun anlam ilişkileri bakımından benzerlik gösterir. Bu sınıflandırmalarda sözcükler, doğrudan zıtlık göstermeseler bile, uygun bağlamda ele alındıklarında bir durumun iki karşıt yönünü ifade etmeleri nedeniyle zıt anlamlı hale gelir. Her iki dilde de bu tür sözcüklerin doğru bağlamda kullanımı önemlidir. Fakat Arapçadaki sınıflandırma aynı zamanda *güzel/çirkin جميل/قبيح* gibi bağlamdan bağımsız da zıtlık ifade eden sözcükleri kapsamı sebebiyle Türkçeye nazaran daha geniştir. Dolayısıyla bir dilde sözcüğün hem kendi başında hem bağlamda öteki dilde ise yalnızca bağlamda zıt anlam kazanması sebebiyle bu türler arasında kısmi eşdeğerlik tespit edilmiştir.

Bağlamlarına Göre Kısmi Eşdeğerlik Sağlayan Türler

Türkçedeki *söz içi karşıtlık* ile Arapçadaki *ezdad* sınıflandırmaları büyük oranda benzerlik gösterir. Arapçada ezdad müstakil olarak da incelenen geniş çaplı bir konudur ve sayısız örneği bulunmaktadır. *Ezdâd*, tek bir sözcüğün aynı anda iki zıt anlamı birden taşıyabilmesidir. Türkçede ise *söz içi karşıtlık* incelendiğinde, sözcükler içinde buldukları cümlenin bağlamına göre zıt anlamlar kazanabilir. Yani, Türkçede bir sözcük genellikle tek bir anlam ifade ederken, uygun bir bağlamda bu anlamın zıddını ifade eder hale gelebilir. Bu iki tür, ifade ettikleri anlam açısından benzerlik taşısa da Arapçada bir sözcüğün doğal olarak iki zıt anlamı barındırması, Türkçede ise anlamın bağlama bağlı olarak değişmesi bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Dolayısıyla bu iki tür arasında kısmi eş değerlik olduğu saptanmıştır.

SONUÇ

Evrende, doğada, toplumda ve bireyin içsel dünyasında karşıtlıklar egemendir. Her şeyin doğasında kesin bir zıt bulunur. Zıt anlamlı kelimeler ve ifadeler, gerçek dünyadaki bu karşıt olguları yansıtır. Geçmişten günümüze tıpkı Türkçe için olduğu gibi Arapça için de zıtlık olgusu üzerine araştırmalar yapılmıştır. Ne var ki bu araştırmalar Türkçede algılanan zıtlık üzerine değil dünya dilleri arasında örneği belki de en çok Arapçada görülen ezced türü üzerine eğilmiştir. Nitekim bu çalışmanın temel sorularından olan “Arapçadaki zıtlık türleri nelerdir?” ve “Türkçe ve Arapçada ortak zıtlık türleri var mıdır?” sorularını cevaplamak zorlaşmıştır. Dolayısıyla Arapça için yeni baştan bir sınıflandırma yapılarak en sık karşılaşılan zıt anlam türleri saptanmıştır. Dilbilimsel olarak zıt anlamlılık, dillerin yapısal özelliklerini anlamada önemli bir rol oynar ve diller arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların daha iyi kavranmasına olanak tanır.

Bu çalışmada anlambilim konularından zıt anlam başlığı incelenmiştir. Birinci bölümde çalışmanın amacı, hedefleri ve önemi vurgulanmıştır. İkinci bölümde konunun tam olarak anlaşılması ve eğitimdeki yerinin zihinlerde doğru konumlandırılması adına ilk etapta dilin tanımı ve özellikleri belirlenmiştir. Daha sonra dilbilgisi terimi açıklanmış ve dilbilimin amacı özetlenmiştir. Bu noktada çalışmanın analiz yönünün temelini oluşturan karşıtsal dilbilim tanımlanmıştır. Karşıtsal dilbilimin uygulama sahası olan karşıtsal analiz detaylarıyla açıklanmış ve kapsamı etrafıca ele alınmıştır. Çalışmanın ana konusu olan zıt anlamı barındıran anlambilim üst başlığı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Anlambilimin temel kavramları, anlam dönüşümleri, anlam çeşitleri ve anlam bulanıklığı incelenerek anlam evreninden zıt anlam terimine uzanan bir yol haritası çizilmiştir. Daha sonra zıtlık kavramının dilde ve yaşamdaki önemi vurgulanmıştır.

Çalışmada Türkçedeki zıtlık türleri beş farklı sınıflandırma altında incelenmiştir. Bunların ilkinde ikili (kutupsal) karşıtlıklar başlığı üç alt başlığa ayrılmıştır. Türkçe isim soylu sözcüklerden oluşan 34, bir ögesi yabancı isim soylu sözcüklerden oluşan 12 ve Türkçe fiil soylu sözcüklerden oluşan 26 toplamda ise 72 farklı sözcük tespit edilerek eşleştirilmiştir. İkinci sınıflandırma türü olan biçimsel karşıtlıklar başlığı iki alt başlığa ayrılmıştır. [-li] ve [-siz] ekleriyle türeyen 22, başka eklerle türeyen 8 toplamda da 30 sözcük belirlenerek kategorize edilmiştir. İlişkisel karşıtlıklar başlığında 22, dereceli karşıtlıklar başlığında 21, yön gösteren karşıtlıklar başlığında 14 ve son olarak söz içi karşıtlık başlığında 10 sözcük incelenmiştir.

Arapçada ise araştırmacı dokuz farklı zıt anlam sınıflandırması belirlemiştir. Buna göre cinsiyet zıtlıkları başlığında 26, ölçü zıtlıkları başlığında 20, yön zıtlıkları başlığında 24, mutlak zıtlıklar başlığında 46, hal/durum zıtlıkları başlığında 36, çok düzeyli zıtlıklar başlığında 24, bağlamsal zıtlıklar başlığında 44, eylemsel zıtlıklar başlığında 16 ve son olarak ezdad başlığında 15 sözcük incelenmiştir. Her iki dilde toplamda 420 sözcük çalışmada mercek altına alınmıştır. İncelemeler sonucunda türler karşıtsal analiz yöntemiyle değerlendirilerek eş değerlik düzeylerine bakılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde her iki dilde belirlenen zıt anlam sınıflandırmaları karşılaştırılmıştır. Buna göre; Türkçedeki *ikili (kutupsal) karşıtlık* türünün Arapçadaki *cinsiyet zıtlıkları*, *ölçü zıtlıkları* ve *eylemsel zıtlıklar* sınıflandırmalarını kapsadığı ve *mutlak zıtlıklar* sınıflandırmasıyla örtüştüğü tespit edilmiştir. Bu türler ifade ettikleri anlamlar açısından dil konuşurlarının iletişim esnasında zihinlerinde ilk canlanan zıtlıklar olması nedeniyle benzeşir. Arapçada söz konusu zıtlıklar dil eğitiminde öğreticinin ve öğrencinin işini kolaylaştırmak için daha fazla dala ayrılmıştır. Türkçedeki sınıflandırma daha kapsayıcı olsa da bazı durumlarda ayrıntılı araştırmalar için yetersiz kalabilir. Yine de Arapçadaki sınıflandırmalar bu Türkçe sınıflandırmanın bazı alt başlıklarıyla kısmi bir eşleşme sağlamaktadır. İkili (kutupsal) karşıtlık türünün alt başlığında incelenen fiil soylu sözcükler birer eylem ifade etmektedir. Aynı şekilde Arapçadaki eylemsel zıtlıklar da bir aksiyon bildirir.

Türkçedeki *biçimsel karşıtlık* ile Arapçadaki *bağlamsal zıtlık* çoğunlukla sözcüklerin dile bağlı olarak sözcüğün başına ya da sonuna bir olumsuzluk eki almasıyla birbirine zıt anlam kazanması bakımından birbiriyle benzeşir. Türkçedeki sınıflandırmada sözcükler sonlarına

genellikle [-lı] ve [-sız] eklerinin gelmesiyle, Arapça sınıflandırmada ise sözcükler genellikle başlarına bir [غير] edatı eklenmesiyle birbirine zıt anlam kazanmıştır.

Türkçedeki *ilişkisel karşıtlık* ile Arapçadaki *hal/durum zıtlıkları*, sözcüklerin arasındaki anlam ilişkisi açısından benzerdir. Söz konusu türlerde her ne kadar birbirine zıt görünmese de uygun bağlamda değerlendirildiğinde bir durumun iki karşıt tarafını temsil etmeleri bakımından birbirine zıt anlamlar kazanan sözcükler değerlendirilmiştir. Her iki dilde de bu tür için sözcüklerin uygun bağlamda olması gerekmektedir.

Türkçedeki *dereceli karşıtlık* ile Arapçadaki *çok düzeyli zıtlıklar* oldukça benzerdir. Her iki türde de değerlendirilen zıtlıkların sahip olduğu derecelere göre onlarla uyumlu olan üçüncü bir öge bulunmaktadır. Bu öge bazen doğrudan *orta* sözcüğüyle ifade edilse de genellikle zıtlıkların bulunduğu bağlama uygun anlamlı başka bir sözcük kullanılır.

Türkçedeki *yön gösteren karşıtlık* ile Arapçadaki *yön zıtlıkları* neredeyse aynı olduğu söylenebilir. Her iki türde de dilde yön ifade ederken sıkça kullanılan sözcükler değerlendirilmiştir.

Türkçedeki *söz içi karşıtlık* ile Arapçadaki *ezdad* birbiriyle büyük oranda benzeşmektedir. Arapçada ezdad pek çok alim tarafından incelenen ve tartışılan geniş çaplı bir türdür ve çokça örneği mevcuttur. Ezdad sayılan sözcükler aynı anda iki zıt anlamı da ifade edebilir ya da cümlenin bağlamına göre iki zıt anlamdan birini de taşıyabilir. Kısacası burada tek bir sözcük iki anlam taşımaktadır. Oysa Türkçedeki söz içi karşıtlık incelendiğinde sözcükler buldukları cümlenin bağlamına göre zıt anlamlar kazanmaktadır. Yani sözcük normal koşullarda tek bir anlam ifade ederken uygun bağlam söz konusu olduğunda o anlamın zıddını ifade eder hale gelir. Bu türler ifade ettikleri anlam benzeşse de Arapçada bir sözcüğün iki anlam taşınması Türkçede ise cümleye bağlı olarak anlamın değişmesi bakımından ayrışır.

Her iki dilin zıt anlamlılıkları, bu dillerin ait oldukları kültüre dair ipuçları sunmaktadır. Örneğin, Türkçede ikili (kutupsal) zıt anlamların görece daha sık kullanılması, dildeki çeşitliliği ve esnekliği gösterirken; Arapçada ezdadın tarihi ve dini metinlerdeki rolü, dilin tarihsel gelişiminde zıt anlamlılığın ne denli önemli olduğunu göstermiştir. Özellikle, ezdad yapısı dikkat çekici bir özellik olarak öne çıkmış ve Türkçede daha az görülen bir olgu olarak değerlendirilmiştir.

Değerlendirmeler sonucu Türkçe ve Arapçada bulunan zıt anlam türleri belirlenirken her iki dilde ortak olan türlerin aynı zamanda birbirinden farklılaşan yapısal özellikleri de ortaya konmuştur. Örneğin dereceli karşıtlıklar ve çok düzeyli zıtlıklar her ne kadar benzese de Türkçede eklerin daha yoğun kullanımını iki türü birbirinden ayırmıştır. Aynı durum biçimsel karşıtlıklar ve bağlamsal zıtlıklar arasında da geçerlidir.

Zıt anlamlılık, Türkçe ve Arapça gibi birbirinden yapısal ve biçimsel açıdan farklı dillerde de ortak bir dil özelliği olarak görülmektedir. Her iki dilde de zıt anlamlılık hem söz dağarcığının zenginleşmesi hem de ifadenin gücü açısından önemli bir yer tutmaktadır. Sonuç olarak, “Arapça ve Türkçede Zıt Anlamalı Sözcüklerin Karşıtsal Analizi” başlıklı bu çalışmada, Türkçe ve Arapça arasında bir dil köprüsü kurarak, her iki dilin özelliklerini daha iyi anlamaya katkıda bulunmak ve bu dillerin öğretiminde kullanılabilecek yeni yaklaşımlar sunmak amaçlanmıştır. Çalışmanın bulgularının, dil eğitiminde zıt anlamlılığın önemini vurgulaması ve gelecekteki araştırmalara ışık tutması umulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abdul-Raof, H. (2001). *Arabic stylistics: a coursebook*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Acar, Ö. (2010). Çokanlamlılık-eşadlılık ikileminde iştirak-i lafzi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (51)2, 241-270.
- Adriana, I. (2011). *al-Addad: sebuah fenomena pertentangan makna dalam linguistik Arab*. Okara: Jurnal Bahasa Dan Sastra.
- Ahanov, K. (2008). *Dil bilimin esasları*. (M. Ceritoğlu, Çev.). Ankara: TDK.
- Akarsu, B. (1975). *Felsefe terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Akçataş, A. (2011). A study on antonymous relations in Turkey Turkish proverbs and idioms. *Turkish Studies*, 6(1), 311-322.
- Aksan, D. (1974). *Cumhuriyetin 50. yıldönümü anma kitabı*. Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil: ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK.
- Aksan, D. (2021). *Anlambilim: anlambilim konuları ve türkçenin anlambilimi*. Ankara: Bilgi.
- Aksan, D. (2021). *Türkçenin söz varlığı*. Ankara: Bilgi.
- Akşehirli, S. (2004). *Temel anlambilim (semantik) kavramları üzerine bir inceleme*. (Yüksek lisans Tezi) <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- ALdhubayi, L., & Alyahya, M. (2014). Automated Arabic antonym extraction using a corpus analysis tool. *Journal of Theoretical & Applied Information Technology*, 70(3).
- Altınörs, A. (2000). *Dil felsefesi sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.

- Âlu Yasin, M. H. (1980). *ed-dirâsetu'l-luğaviyye inde'l-arab ilâ nihâyeti'l-kâmi's-salis*. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayat.
- Âlu Yasin, M. H. (1984). risâletu'l-ezdâd li'l-munşî. *Mecelletu'l-Mecmai'l-İlmî el-İrâkî*, (35).
- Arkan, Z. (2016). Arap dilinde ezdad kavramı. *Eskiyeni*, 33, 107-121.
- Arslan Erol, H. (2008). *Eski Türkçeden eski Anadolu Türkçesine anlam değişimleri*. Ankara: TDK.
- Aydın, M. (2007). *Dilbilim el kitabı*. İstanbul: 3F.
- Ayverdi, İ. (2011). *Misalli büyük türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin grameri*. İstanbul: Baha.
- Başkan, Ö. (2003). *Bildirişim, insan dili ve ötesi*. İstanbul: Multilingual.
- Betti, M. J. (2013). *A literary analysis of ten plays*. Diwaniya: Nippur.
- Betti, M. J. & Al-Jubouri, C. F. (2009). A structural and intonational study of theme and rheme in Iraqi advanced efl learners' language repertoire. *Ahl-al-bayt Journal*, 7, 363-379.
- Bloomfield, L. (1914). *an introduction to the study of language*. New York: Henry Holt and Company.
- Büker, M. & Zeytinkaya, D. (2013). Eş anlamlı ve zıt anlamlı kelime öğretiminin dil edinimindeki yeri ve önemi. *Turkish Studies*, S. 8(10), 185-191.
- Carnap, R. (1947). *Meaning and necessity*. Chicago: Chicago University.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma-felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Civelek, Y. (2001). VII-XII. asır islam dünyasında dil olgusuna yaklaşımlar ve batılı dilbilimcilerle mukayesesi. Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu'nda Sunulmuş Bildiri. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi. http://ktp.isam.org.tr/pdfdrgr/D083494/2002/2002_CIVELEKY.pdf adresinden erişilmiştir.
- Cruse, A. (2000). *"Meaning in language" an introduction to semantics and pragmatics*. New York: Oxford University.

- Crystal, D. (2007). *A dictionary of linguistics & phonetics*, USA:Blackwell.
- Çağlı, E. (2007). Diyalektik ve tarihsel materyalizm. *marksist.com, e-broşür dizisi: 15*.
https://marksist.net/sites/mtw7/files/pdf_zip_docs/Diyalektik_ve_Tarihsel_Materya_Mate.pdf adresinden erişilmiştir.
- Çekin, A., Gören, M. (2014). Dil bilimi ve kelime semantiğinde bazı türkçe kelimelerin çeşitli anlam değişimleri. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum, 2(4), 94-103*.
- Çürük, Y. (2020). Dilbilim teorik ve uygulamalı alanlar. E. Boz (Ed.). *Sözcükbilim* (s.371-401). Ankara:Gazi.
- Davud, M. M. (2001). *el- 'arabiyye ve 'l ilmu 'l luğa 'til-hadıs*. Kahire: Daru'l Garîb.
- Dede, M. (1985). Yabancı dil öğretiminde karşılaştırmalı dilbilim ve yanlış çözümlemesinin yeri. *Türk Dili Dergisi- Dil Öğretimi Özel Sayısı, C: XLVII, S. 379-380, s. 123-135*.
- Demirci, M. M. (2010). Mana ile hüküm ayırımında tefsir ilminin yeri. *İslâmî İlimler Dergisi, 5(1), 201*.
- Dinar, T. (2017). Söz içi karşıt anlamlılık (Terim-Kapsam ve Sınırlılıklar). *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. 874-884.
- Dinar, T. (2018). *Türkiye Türkçesinde söz içi karşıtlık*. Ankara: Gazi.
- Ebcim, A. (2013). *Zıtlık kavramının sanatın araç olarak kullanımıyla heykel sanatında sorgulanması*. (Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Edeer, Ş. (1996). *Resimde zıtlık ve denge*. (Sanatta Yeterlik Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- el-Ezherî. (1964). *Tehzîbu 'l-Luga*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Finkin, J. (2005). Enantiodrama: enantiosema in Arabic and beyond. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, (68), 369-386*.
- Gao, C. & Zheng, Q. (2014). A linguistic study of antonymy in english texts. *Journal of Language Teaching and Research, V: 5(1), 234-238*.

- Gast, V. (2012). Contrastive linguistics: theories and methods. *dictionaries of linguistics and communication science: linguistic theory and methodology*. Berlin: Mouton de Gruyter. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/265070904>
- Guiraud, P. (1999). *Anlambilim*. (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual.
- Günay, D. (2007). *Sözcükbilime giriş*. İstanbul: Multilingual.
- Güven, Ş. (2013). Dil, anlam ve çokanlamlılık. *bilimname XXV*, 2013/2, 69-100.
- Hacızade, N. (2007). *M. Kâşgarlı'nın divanü lûgat-it-türk isimli eserinde kelime dâhili zıtlık (enantiosemiya) olayının yeri*, IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I (Eylül 2000), C: 1, 775–782.
- Hassan, A. Y. (2020). Antonymy in surat al-baqara. *Journal of Humanities and Social Science*, Volume (4), Issue (7), 120-150.
- Hassanein, H. (2021). Oppositions in arabic proverbs: a lexicosyntactic perspective. *Journal of Language Studies*, Volume (21)4. <http://doi.org/10.17576/gema-2021-2104-01>
- el-Hûli, M. A. (1979). *İtticâhât hadîse fî ta'lîmi'l-arabiyye li'n-nâtîkîne bi'l-luğâti'l-uhrâ*. Riyad: Câmîatu Riyad.
- İbn Faris. (1979). *Mu'cemu'l mekâyisi'l-luğa*. Beyrut: Dâru'l Fikr.
- İmer, K., Kocaman, A. & Özsoy, S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- İşler, E. (2002). Karşıtsal çözümleme ve Arapça öğretimi. *Nüsha Dergisi*, 2(6), 123-134.
- James, C. (1980) *Linguistics and usis*. Longman: Essex.
- Jones, S. (2002). *Antonymy a corpus – based perspective*. London: Routledge.
- Karaağaç, G. (2013). *Anlam bilimi ve iletişim*. İstanbul: Kesit.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Karagöz, M. (2015). *Dilbilimsel tefsir ve Kur'an'ı anlamaya katkısı*. Ankara: Ankara Okulu.
- Karaman, B. I. (2009). “Türkçe’de anlam karşıtlığı”. *Turkish Studies*, 4(8), 1642-1651.

- Karaoğlu, S. (2023). Beğeni ifade etmeyen beğeni sözcük birimleri. *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, 6, 1-13. doi: 10.48147/dada.1298707.
- Kerimoğlu, C. (2017). *Genel dilbilime giriş-kuram ve uygulamalarla dilbilim, göstergebilim ve Türkoloji*. Ankara: Pegem.
- Kıran, A., Kıran, A., E. (2002). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin.
- Kıran, A., Korkut, E. & Ağildere, S. (2003). *Günümüz dilbilim çalışmaları*. İstanbul: Multilingual.
- Kıran, Z. (1996). *Dilbilim akımları*. Ankara: Kitabevi.
- Kıran, Z. (2001). *Dilbilgisinden dilbilime*. Ankara: Seçkin.
- Klégr, A. (2013). The limits of polysemy: enantiosemy. *Linguistica Pragensia*, (2), 7-23.
- Korkmaz, Z. (2003). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Krzeszowski, T. P. (1990). *Contrasting languages: the scope of contrastive linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Kutrub. (1984). *Kitâbu 'l-ezdâd*. Riyad:Hanna Haddad.
- Küçükkalay, H. (1969). *Kur'an dili Arapça*. Konya: Denizkuşlan.
- Lado, R. (1957). *Linguistics across cultures*. Michigan: University of Michigan.
- Leech, G. (1985). *Semantics the study of meaning second edition – revised and updated*. England: The Chaucer.
- el-Luğavi. (1963). *Kitâbu 'l-ezdâd fi kelâmi 'l-arab*. şam: İzzet Hasen.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. New York: Cambridge University.
- Lyons, J. (1983). *Kuramsal dilbilime giriş*. (A. Kocaman, Çev.). Ankara: TDK.
- el-Ma'tuk, A. M. (2003). el-elfâzu'l müştereke'l meânî fi'l-luğa'l-arabiyye. *Mecelle Câmiatu Ümmü 'l-Kurâ V. (19)24, 81-138*.
- Mahdia bin Issa. (2021). A semantic study and analysis of antonyms in arabic language. *Journal of Linguistic & Literary Studies, Vol 12(2), 98*.
- Mario, P. (1987). *Usûlu ilmi 'l- luğa*. (A. M. Umar, Çev.). Kahire: Âlemü'l-Kütüb.
- Martinet, A. (1998). *İşlevsel genel dilbilim*. (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual.

- Murphy, L. (2003). *Semantic relations and the lexicon*. Cambridge: Cambridge University.
- Mustafa, A. A. (1993). *İlmi 'l-luġa 1 – et-temhîdü fi ilmi 'l-luġa*. Trablus: Dâru'l Medîneti'l Kadîmeti Lilkitâb.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Dağarcık.
- Ömer, A. M. (1998). *İlmü'd-delâle*. Kahire: Âlemu'l-Kütüb.
- Özel, S. (2012). *Türkçe sözlük*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Palmer, F.R. (1981). *Semantics - a new outline*. Cambridge: Cambridge University.
- Poyraz, H. (1996). *Dil ve ahlak*. Ankara: Vadi.
- Ramazan, V. (2020). Zâhiratu't-tezâd fi 'l-luġa'l-Arabiyye ve eseruha fi'l meânî. *Mecelletü'l Fünûn ve'l-Edeb ve Ulûm'l-İnsâniyyât ve'l-İctima'*, el-aded (50). <https://dx.doi.org/10.33193/JALHSS.50.2020.18>
- Ridlo, U. (2017). Sinonim dan antonim dalam al-Qur'an. *Jurnal Al Bayan: Jurnal Jurusan Pendidikan Bahasa Arab*, 9(2), 281–295.
- Sağlık, G. S. (2007). *Türk dilinde yön gösteren karşıtlıklar aşağı-yukarı sözcükleri*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saussure, F. (1985). *Dilbilim dersleri*. (B. Vardar, Çev.). Ankara: Birey ve Toplum.
- Sazak, Ş. (2019). *Türkiye Türkçesinde karşıtlık işlevli söz dizimsel yapılar*. (Doktora Tezi) <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Sebüktekin, H. (1990). *IV. Dilbilim sempozyumu bildirileri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- el-Sibeveyh, A. (2018). *el-Kitâb. (yeniden basım)*. Kahire: Dâru'l Risâleti'l-Âlemiyye.
- Soysaldı, M. (2002). Kur'an'ı doğru anlamada semantik metodun önemi. *Kur'an ve dil: dilbilim ve hermenötik sempozyumu (Mayıs 2001)*, cilt: XV, 542 s.32.
- Syarifah, N. (2022). Differences between arabic antonym (al-taddad/التضاد) and interpretation of the Qur'an. *Kawanua International Journal of Multicultural Studies*, Vol3(2).
- Şensoy, S. (2003). *TDV islâm ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi.

TDK, Genel Ağ Sayfası.

Toklu, O. (2003). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ.

Tuğluk, A. (2017). İroni nedir?. *İdil Dergisi*, 6 (29), 441-467.

Tur, S. (2007). *Arap dilinde anlam benzerliği olan sözcüklerin yapısı, kaynağı, önemi ve retorik açıdan değerlendirilmesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Tural, H. (2011). *Arap dilinde ezdad*. İstanbul: Ensar.

Uçan, H. (2008). *Dilbilim, gösterge bilim ve rdebiyat eğitimi*. Ankara: Hece.

Ullmann, S. (1951). *Words and their use*. (M. Beşir, Çev.). Oman: Youth Library.

Uluoğlu, M. (2014). Rus dilinde sözcük içi karşıt anlamlılık (Enantiosemiya). *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (31), 119-126.

Üçok, N. (1947). *Genel dilbilim*. Ankara: AÜ Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi.

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimler sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Varlık Şentürk, L. (1999). *Görsel anlatımda zıtlık ve denge*. (Sanatta Yeterlik Tezi). <https://earsiv.anadolu.edu.tr/> adresinden erişilmiştir.

Willners, C. (2001). *Antonyms in context: a corpus-based semantic analysis of swedish Descriptive adjectives*. Lund: Lunds Universitet Press.

Yalım, Ö. (2006). *Türkçede yakın ve karşıt anlamlılar sözlüğü*. Ankara: İmge Kitabevi.

Yılmaz, B. (2008). *Çelişkiler ve kaos*. (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr>

Yücel, T. (1982). *Yapısalcılık*. İstanbul: Ada.

Zeydan, C. (1937). *Târîhu âdâbi'l-luğati'l-arabiyye*. Kahire: Dâru'l-Hilâl.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR